

OUD-HOORN

KWARTAALBLAD VAN DE VERENIGING „OUD-HOORN”

9e jaargang nr.3 september 1987

„Oud-Hoorn”

Artikel 2 der statuten, goedgekeurd bij Koninklijk Besluit van 15 november 1917:
„Het doel der vereeniging is het behouden van de schoonheid en het in herinnering houden van het verleden der stad Hoorn en hare omgeving”.

Kwartaalblad van de Vereniging „Oud-Hoorn”.
Gratis voor leden. Losse nummers, alleen voor leden, verkrijgbaar à f 2,— per exemplaar bij het verspreidingsadres.

Bestuur: J. M. Baltus, voorzitter
A. de Graaf, vice-voorzitter
A. G. F. van Weel, secretaris
mw. E. Millenaar, 2e secretaris
W. L. van der Waal, penningmeester

leden: Y. J. Hangelbroek
H. W. Saaltink
L. P. M. Hoogeveen (archivaris)
A. Boezaard
mw. L. Rensema-Brevet

Secretariaat: Postbus 346, 1620 AH HOORN

Contributie: f 20,— per jaar, inclusief toezending van het kwartaalblad.

Giro 21 44 888 t.n.v. Penningmeester Ver. „Oud-Hoorn”
Postbus 346
1620 AH HOORN

Redactiecommissie:

J. L. N. Dijkstra
R. de Knegt
H. W. Saaltink
Femke Uiterwijk
W. Vingerhoed

Redactie-adres:

J. L. N. Dijkstra
Rotiusstraat 46
1624 GC Hoorn, tel. 1 71 17

Opgave nieuwe leden en tevens verspreidingsadres:

C. Koppers
Botter 39
1625 DC HOORN
tel. 3 39 23

Archiefdienst Westfriesse Gemeenten:

Het streekarchief is gevestigd in het Stadhuis van Hoorn, Nieuwe Steen 1, tel. 3 12 34.

Postadres: Archiefdienst Westfriesse Gemeenten
Postbus 603
1620 AR HOORN

De studiezaal is geopend van maandag t/m vrijdag van 9.00-17.00 uur. Avondopenstelling elke eerste en vierde woensdag van de maand van 19.00-22.00 uur, behalve in juli en augustus. Tussen 12.30 en 13.30 uur en ná 16.45 uur kunnen geen stukken meer worden aangevraagd.

Tarieven:

door het archief verricht onderzoek f 10,25 per half uur; fotokopieën f 0,80.

Eigen onderzoek op de studiezaal en het lenen van boeken uit de bibliotheek (niet alles wordt uitgeleend) is gratis.

Westfries Museum:

Rode Steen 1, Hoorn (tel. 1 55 97).

Geopend: het gehele jaar,
maandag t/m vrijdag van 11.00-17.00 uur.
zaterdag en zondag van 14.00-17.00 uur.

Bureau: Achterom 2-4, 1621 KV Hoorn

Drukker van dit blad:

Drukkerij Edecea BV,
Protonweg 32, Postbus 7, 1620 AA Hoorn

Volgend nummer en inleverdatum kopij

Het volgende nummer (9e jaargang nr. 4) zal verschijnen op 15 december 1987. U wordt verzocht eventuele kopij voor dit nummer uiterlijk 15 november 1987 in te leveren bij het redactie-adres:

J. L. N. Dijkstra, Rotiusstraat 46, 1624 GC Hoorn, tel. 02290 - 1 71 17.

Verantwoording illustraties van dit verschijningsnummer:

J. M. Baltus, J. D. Osinga, F. Uiterwijk, J. L. N. Dijkstra, Ch. v. d. Zel. Archiefdienst Westfriesse Gemeenten, Westfries Museum (Hr. H. R. Koelman), C. Semeyn, T. Kahlman, Hr. v. d. Oordt.

Copyright:

Gehele of gedeeltelijke overname van teksten en/of illustraties uit dit blad is alleen toegestaan na toestemming van de auteur of de redactie van „Oud-Hoorn”.

Bij de omslagillustratie:

Tekening van het huis van Theunis de Bruyn Jansz. uit Geertruidenberg, kostschoolhouder. In 1806 wijk G nr. 134, Ramen westzijde (nu Ramen 11) (zie artikel „Een wijk in cijfers”).

Een wijk in cijfers: Verslag van de werkgroep Hoorn 1806 *H. W. Saaltink*

„Und man sieht nur die im Lichte, die im dunklen sieht man nicht“. Deze zin uit de *Dreigroschenoper* van Brecht zou van toepassing kunnen zijn op de leden van de werkgroep „Hoorn 1806“. Er is de laatste tijd nogal wat werk verzet door de leden van deze werkgroep zonder dat daarvan naar buiten toe veel gebleken is. Het wordt daarom tijd weer eens verslag te doen van wat er in deze sectie van actieve leden de laatste maanden tot stand is gebracht.

Problemen

De werkgroep is opgezet om onderzoek te doen naar de sociaal-economische structuur van Hoorn in 1806. Voor een inleiding op het onderzoek verwijs ik naar de artikelen in de nummers van dit blad van december 1985 en december 1986. Zoals ik reeds eerder opmerkte werd besloten de gevonden gegevens voorlopig per wijk te verwerken. Die verwerking zou bestaan uit het intekenen van de gegevens op een plattegrond van de wijk en het leveren van bijbehorend commentaar. Daarmee krijgen we op een kaart de interne structuur van een wijk te zien. Door aan het eind deze kaarten samen te voegen zou een beeld verkregen kunnen worden van de spreiding van de beroepen over de stad, de bewoningsdichtheid, de spreiding van de godsdienstige gezindheid, de ligging van welvarende en arme buurten en nog een aantal zaken meer.

De eerstvolgende taak was dus het vervaardigen der wijkkaarten. Daarvoor moesten we uitzoeken wie, waar, in welk huis woonde en welk beroep hij of zij uitoefende. Dat kan alleen door een verbinding te leggen tussen het verpondingscohier, waarin de eigenaars van het onroerend goed in de stad staan opgetekend, en het patentregister waarin de beroepsbevolking van de stad te vinden is met hun adres. Daarna moet de ligging van de percelen uit het verpondingscohier en dus de woonplaats van de beroepsbeoefenaren worden vastgelegd op de plattegrond. Deze opgave bleek moeilijker te zijn dan aanvankelijk was voorzien.

De relatie tussen patentregister en verpondingscohier zou gelegd kunnen worden — de telling in beide registers loopt namelijk gelijk op — door te bepalen welke beroepsbeoefenaren in hun eigen huis woonden en dus onder hetzelfde adres zowel in het verpondingscohier als in het patentregister voorkwamen. De tussenliggende adressen behoorden dan tot huurhuizen en zouden uit het patentregister gewoon ingevuld kunnen worden. De ligging op de kaart van de adressen uit het verpondingscohier zou moeten gebeuren met hulp van de transportakten (akten waarin de overdracht van een onroerend goed van de ene eigenaar naar de andere worden vastgelegd) uit het oud-rechterlijk archief. In dit laatste wordt de ligging van de huizen namelijk wel nauwkeurig opgegeven door straatnaam en huurhuizen te vermelden, in het verpondingscohier gebeurt dit niet.

Een probleem vormden al gauw de verspringingen in de tellingen van het verpondingscohier en het patentregister. Het verpondingscohier geeft aan elk grondstuk, woonhuis, pakhuis, openbaar gebouw een nummer. Het patentregister hanteert een telling waarbij bewoonde huizen altijd een nummer krijgen, pakhuizen en onbewoonde panden soms wel en soms niet en waarbij twee huizen onder een kap twee nummers dubbel geteld worden. In het laatste geval geeft het verpondingscohier maar een nummer, tenminste als er een eigenaar is. Een ander probleem was het ontbreken van een betrouwbare plattegrond. De kadastrale kaart die voor ons werk het meest geschikt is, werd voor het eerste getekend

in 1830. Tussen 1806 en 1830 zijn er zeer veel gebouwen in Hoorn afgebroken.

Voorlopig kunnen daarom de adressen slechts onder voorbehoud op de plattegrond aangegeven worden. De resultaten zullen per blok huizen of per straat worden opgegeven. We kunnen nu nog slechts antwoord geven op de vragen wie woonde waar, in welk blok of welke straat. Het is dan toch nog wel mogelijk het karakter van de wijk te bepalen.

Uitwerking

Door het grote aantal problemen bij het verwerken van de gevonden gegevens kunnen op dit moment nog slechts de resultaten van één wijk getoond worden. Dit is wijk nr 7 (G bij de verponding). De begrenzing van deze wijk loopt langs de westzijde van het Grote Noord vanaf de Duinsteeg, de noordzijde van de Kerksteeg (nu Lange Kerkstraat), de westzijde van de Nieuwstraat, de zuidzijde van de Nieuwsteeg, de westzijde van de Ramen en de zuidzijde van de Duinsteeg. De grenzen van de wijk bleken hiermee iets anders te liggen dan eerder werd aangenomen. Vergelijk het kaartje op p. 105 van het decembernummer van 1986.

Bij de globale karakterschets van alle wijken die in het decembernummer van '86 was gegeven, werd vastgesteld, dat wijk 7 een relatief welvarende wijk was met een percentage luxe winkels dat boven en een percentage arbeiders dat onder het gemiddelde lag. Nu willen we dus nagaan hoe de welvaart van straat tot straat binnen de wijk is verdeeld. De methode die we hiervoor hebben ontwikkeld geldt min of meer als proef voor de gehele stad. Bovendien geeft de weergave per straat van het gevonden materiaal straks een beter beeld dan de weergave per wijk. De grenzen tussen arme en welvarende stadsgedeelten behoeven niet samen te vallen met de grenzen van de stadswijken. De wijkindeling van 1806 stamt uit 1795 toen men de stad in wijken met 500 mannelijke inwoners heeft ingedeeld terwille van de verkiezingen voor de Nationale Vergadering. Elke wijk vormde een grondvergadering die kiesmannen aanwees, die op hun beurt de afgevaardigden voor de Nationale Vergadering kozen.

Resultaten

De resultaten van het onderzoek zijn weergegeven in een aantal tabellen die iets laten zien van de verhouding tussen huur- en eigen woningen, de hoogte van de verponding, de status gemeten naar de aanslag voor de patentbelasting en de godsdienstige gezindheid van de bewoners van de wijk. Onder status wordt hierna verstaan de stand waartoe iemand volgens de normen van zijn tijd meende te behoren. Het bezit van een eigen woning kan een aanwijzing zijn voor een zekere welvaart, hoewel de bezitter van een krot er vaak slechter aan toe is dan de huurder van een kapitaal herenhuis. Daarom is het bewonen van eigen of huurwoning bekeken samen met de verponding die voor het betreffende

Kijkje in de Nieuwsteeg vanaf het Grote Noord.

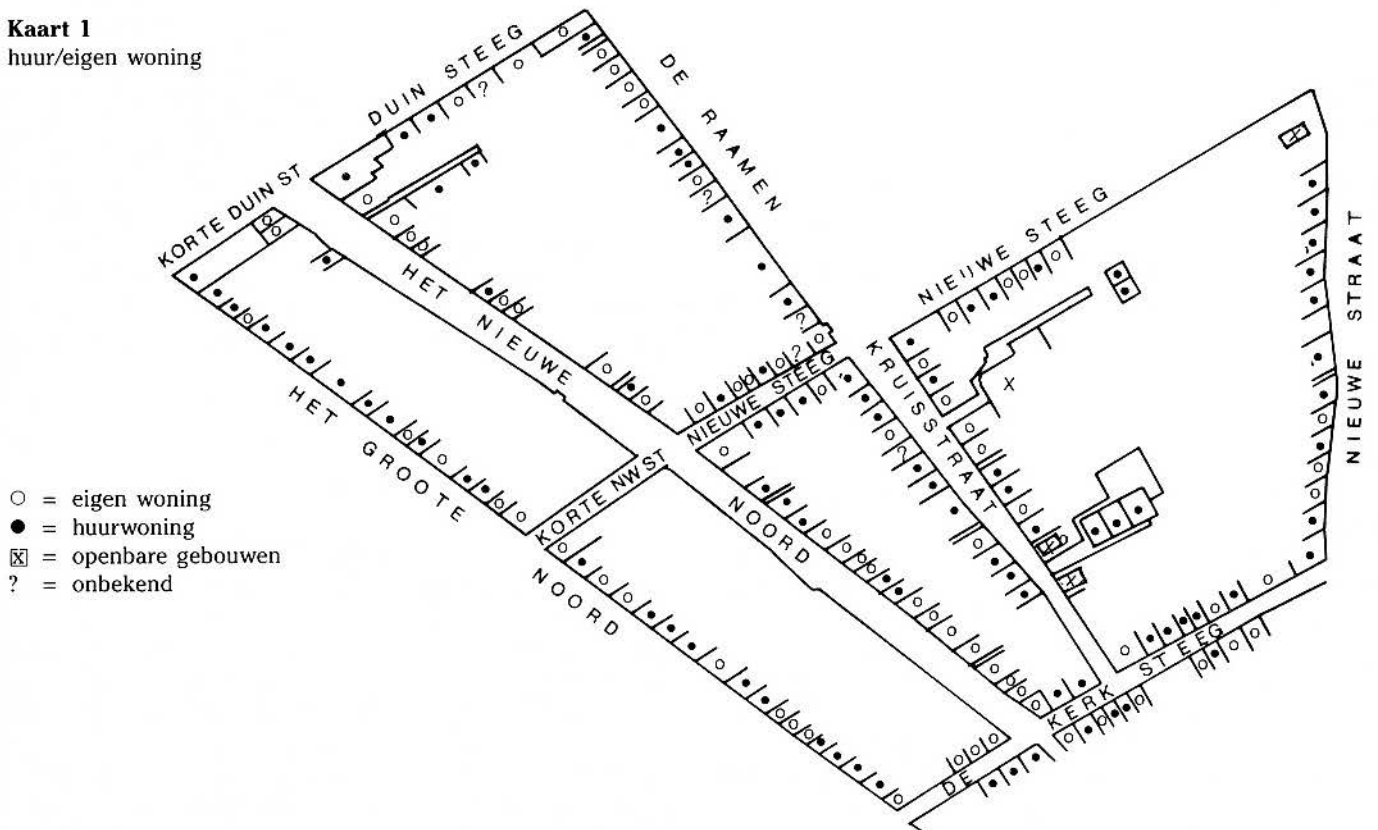
pand moest worden betaald. De verponding was namelijk gebaseerd op de fictieve of geïnde huurwaarde en kan dus in verband worden gebracht met de waarde van het huis. De betaalde patentrechten geven een aanwijzing voor de welvaart en de status van de betrokkene. De hoogte van het patentbedrag houdt rekening met de uit het beroep ontvangen inkomsten, maar ook met het soort beroep en de aan het beroep verbonden status. Artsen betaalden bijna anderhalf maal zoveel patent als zilversmeden, hoewel de inkomsten elkaar niet zoveel ontlopen zullen hebben. Het lijkt dus verantwoord een relatie te leggen tussen status en de betaalde patentrechten. Geprobeerd is een antwoord te vinden op de vraag of lieden die meenden tot verschillende sociale groepen te behoren, door elkaar woonden of duidelijk in groepen bij elkaar.

Verhouding huurwoning - eigen woning

Zie kaart 1. Bij alle hierna volgende opgaven is uitgegaan van het huis als eenheid, omdat op deze manier de resultaten beter op een kaart kunnen worden aangegeven. De oostzijde van het Grote Noord is in tweeën geknipt, omdat deze delen soms sterk van karakter verschillen. Indien geen andere bewoner buiten de eigenaar gevonden is, is het huis als eigen woning vermeld. Pakhuizen en stallen worden dus als eigen woning opgegeven. Hierdoor wordt een niet geheel juist beeld verkregen, omdat een aantal huizen door niet-eigenaars wordt bewoond, die niet in het patentregister staan, omdat ze werkloos zijn of zo vermogend zijn, dat ze niet behoeven te werken. Getracht zal worden deze groepen alsnog op te sporen. Openbare gebouwen zijn buiten de telling gehouden. Gebouwen waarvan de gegevens niet met elkaar in overeenstemming te brengen waren zijn aangegeven met een vraagteken. Herinnerd wordt aan de eerder gemaakte opmerking dat het niet altijd mogelijk was de plaats van een huis precies op de kaart aan te geven.

Voor de verklaring der tekens zie de kaart. De huizen op de

Kaart 1
huur/eigen woning

hoeken van de Kerksteeg met de Nieuwe Noord en de Kruisstraat zijn bij de Kerksteeg geteld. De huizen op de hoeken van de Nieuwsteeg met de Kruisstraat en de Nieuwe Noord zijn bij de Nieuwsteeg geteld, het huis op de hoek met de Ramen is bij de Ramen geteld. De huizen op de hoeken van de Duinsteeg met de Ramen en het Nieuwe Noord zijn bij de Ramen en het Nieuwe Noord geteld.

Verhouding huur/eigen woning	eigen		huur		totaal	
	abs.*	%	abs.	%	abs.	%
Grote Noord I (Duinsteeg-Nieuwsteeg)	12	71	5	29	17	100
Grote Noord II (Nieuwsteeg-Kerksteeg)	10	56	8	44	18	100
Kerksteeg	14	52	13	48	27	100
Nieuwstraat	10	71	4	29	14	100
Nieuwsteeg	12	55	10	45	22	100
Kruisstraat	15	65	8	35	23	100
Ramen	7	50	7	50	14	100
Duinsteeg	2	50	2	50	4	100
Nieuwe Noord	9	30	21	70	30	100

abs* - absoluut: het getal zelf, niet als percentage uitgedrukt.

Conclusie: in het eerste deel van het Grote Noord en de Nieuwstraat overwegen de eigen huizen, langs het Nieuwe Noord staan duidelijk meer huurhuizen. Het aantal panden langs de Duinsteeg is te gering voor een conclusie. De overige straten geven geen duidelijk overzicht van de ene of andere soort te zien.

Verponding

Per straat wordt het gemiddelde aangegeven van de bedragen waarvoor de panden in de desbetreffende straat in de verponding zijn aangeslagen. Het totaal van de verpondingsbedragen is dus gedeeld door het aantal huizen. De bedragen in het verpondingskohier worden opgegeven in guldens en stuivers. Deze bedragen zijn omgerekend in moderne decimale opgaven.

Voor de verklaring der tekens zie de kaart. De huizen op de hoeken van de Kerksteeg met de Nieuwe Noord en de Kruisstraat zijn bij de Kerksteeg geteld. De huizen op de hoeken van de Nieuwsteeg met de Kruisstraat en de Nieuwe Noord zijn bij de Nieuwsteeg geteld, het huis op de hoek met de Ramen is bij de Ramen geteld. De huizen op de hoeken van de Duinsteeg met de Ramen en het Nieuwe Noord zijn bij de Ramen en het Nieuwe Noord geteld.

Verponding	aantal huizen	bedrag
Grote Noord I (Duinsteeg-Nieuwsteeg)	17	f 13,00
Grote Noord II (Nieuwsteeg-Kerksteeg)	18	- 14,91
Kerksteeg	26	- 7,45
Nieuwstraat	15	- 16,05
Nieuwsteeg	23	- 6,54
Kruisstraat	26	- 6,34
Ramen	16	- 10,78
Duinsteeg	5	- 4,80
Nieuwe Noord	33	- 4,02

Het Grote Noord in vroeger dagen.

Uit het bovenstaande blijkt, dat de betere huizen langs de oostzijde van het Nieuwe Noord, de westzijde van de Nieuwstraat en de oostzijde van de Ramen stonden. De huizen in de stegen dwars daarop waren duidelijk een klasse minder. De laagst aangeslagen huizen stonden langs het Nieuwe Noord, dat dan ook wel kwalitatief de minste straat in deze wijk is geweest. Langs de Duinsteeg was het aantal te gering voor een gefundeerde uitspraak. Het beeld van de Ramen wordt wat geflatteerd, doordat hier temidden van veel lager aangeslagen huizen de duurste panden van de wijk stonden, namelijk de nrs G 128 en G 129 (nu Ramen 1 en 3), waarvan de verponding respectievelijk f 39,20 en f 27,35 was.

Status

De status is gemeten naar de patentbelasting. Om het wat wollige begrip status in cijfers weer te geven is gebruik gemaakt van een tabel die ik indertijd voor hetzelfde doel in een kleine studie heb verwerkt (1).

1. *Leidinggevende laag*: Regenten, eigenaars fabrieken en industriemolens, groothandelaars, winkeliers met grote omzetten, predikanten. Patentregister zegelklassen f 50.— t/m f 20.—.
2. *Beter gesitueerde middenstand*: Vrije beroepen (artsen, advocaten, makelaars), grote apotheken, winkeliers in luxe produkten (goud- en zilversmeden, boekhandelaars/drukkers/uitgevers e.d.). Patentregister zegelklassen f 15.— t/m f 9.—.
3. *Kleine burgerij*: Diverse soorten winkel- en ambachtelijke bedrijven, chirurgijns, kleinere apotheken, bovenlaag kantoorbedienden, lagere stedelijke ambten, gravenmakers, waagwerkers, aansprekers. Patentregister zegelklassen f 7.10 t/m f 2.—. (achter de punt stuivers).
4. *Toplaag arbeidersklasse*: Zeer kleine winkelbedrijven, lagere kantoorbedienden, „inlandse kramers”. Patentregister zegelklassen f 1.— t/m f 1.10.
5. *Loontrekkenden*: Diverse soorten werklieden (sjuwers,

naaisters, werksters). Patentregister zegelklassen t/m 15 stuiver.

Zie kaart 2. De cijfers op de kaart verwijzen naar de groepen van de hiervoor genoemde tabel. Groep 1 staat het hoogst op de sociale ladder, groep 5 het laagst. Indien een persoon meerdere beroepen uitoefende of verschillende leden van een gezin in verschillende groepen ingedeeld konden worden, is steeds voor de hoogste groep, dus die met het laagste nummer gekozen. Een min-teken betekent, dat er in het betreffende pand geen personen gevonden zijn die een beroep uitoefenden.

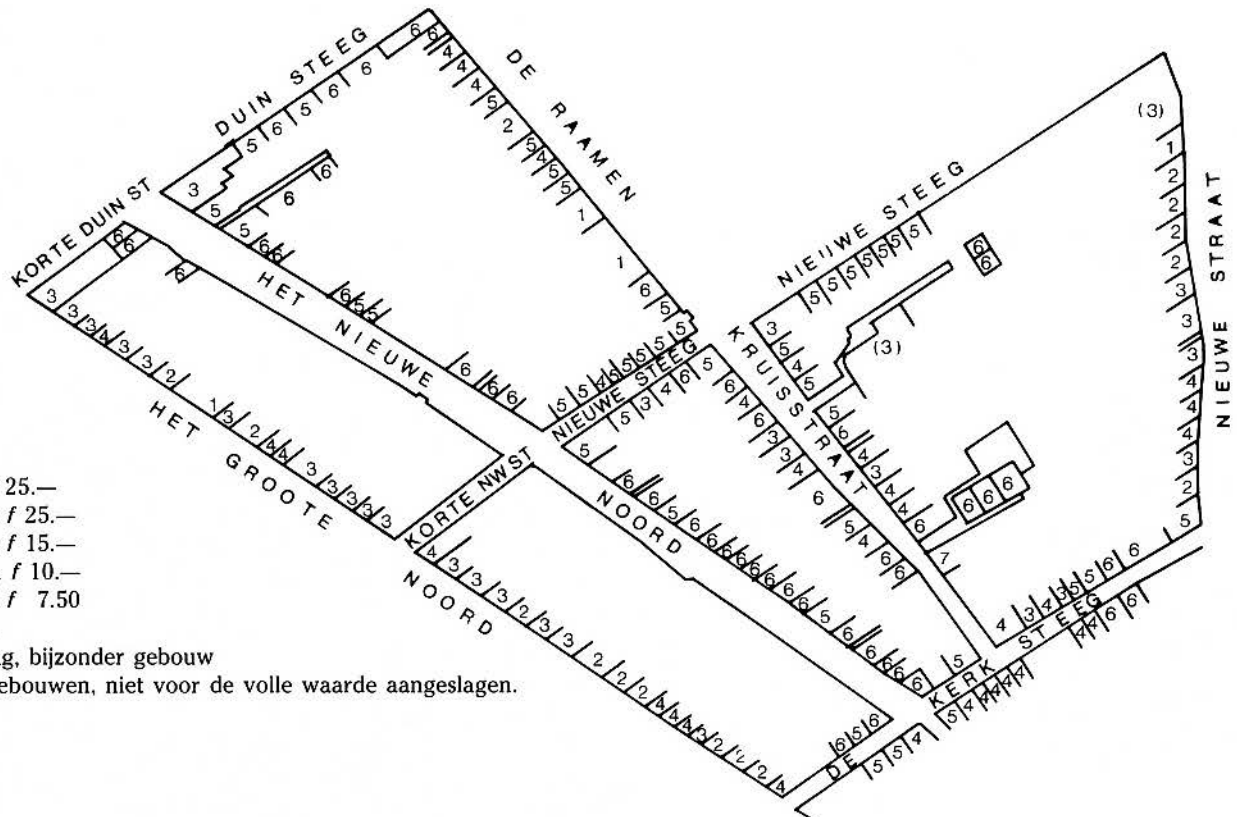
De waarderingscijfers die aan de gezinnen zijn toegekend zijn omgerekend tot gemiddelden per straat. Op deze manier is getracht een beeld te verkrijgen van het statusniveau van de straten per wijk.

Voor de verklaring der tekens zie de kaart. De huizen op de hoeken van de Kerksteeg met de Nieuwe Noord en de Kruisstraat zijn bij de Kerksteeg geteld. De huizen op de hoeken van de Nieuwsteeg met de Kruisstraat en de Nieuwe Noord zijn bij de Nieuwsteeg geteld, het huis op de hoek met de Ramen is bij de Ramen geteld. De huizen op de hoeken van de Duinsteeg met de Ramen en het Nieuwe Noord zijn bij de Ramen en het Nieuwe Noord geteld. Twee gezinnen per woning zijn beide geteld.

Statusniveau per straat

	Aant. gezinnen	Gemm. waarde
Grote Noord I (Duinsteeg-Nieuwsteeg)	17	2.7
Grote Noord II (Nieuwsteeg-Kerksteeg)	17	2.8
Kerksteeg	29	3.6
Nieuwstraat	10	2.5
Nieuwsteeg	24	4.1
Kruisstraat	16	3.7
Ramen	17	3.5
Duinsteeg	3	5
Nieuwe Noord	27	4.2

Kaart 2
Verponding

- 1 Meer dan f 25.—
- 2 f 15.— t/m f 25.—
- 3 f 10.— t/m f 15.—
- 4 f 7.50 t/m f 10.—
- 5 f 5.— t/m f 7.50
- 6 t/m f 5.—
- 7 geen aanslag, bijzonder gebouw
- (.) openbare gebouwen, niet voor de volle waarde aangeslagen.

Ook hier krijgen we een beeld, dat overeenkomsten vertoont met dat van de voorgaande conclusies. De hoofdstraten langs de rand, Grote Noord en Nieuwstraat krijgen een lager cijfer, dus worden bewoond door een bevolking met een hogere status dan de dwars daarop liggende stegen. Opvallend laag genoteerd staan de Nieuwsteeg en de Nieuwe Noord. Ook hier was het aantal in de Duinsteeg te laag voor een gefundeerd oordeel.

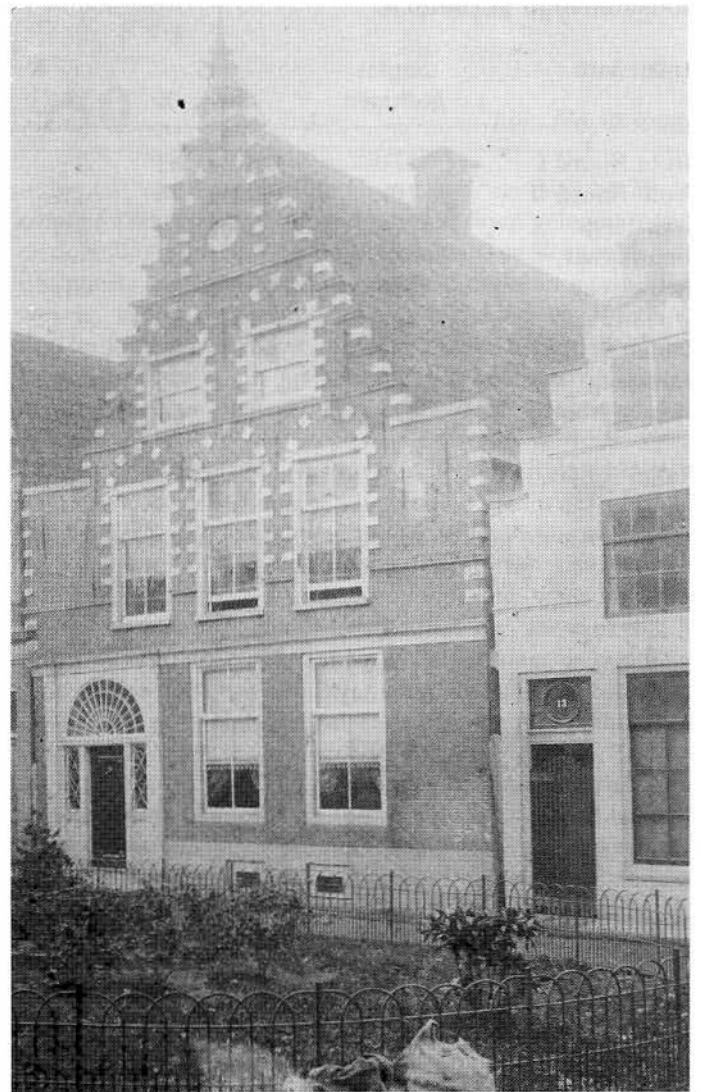
Godsdienstige gezindheid

Zie kaart 3. Op de kaart zijn de volgende geloofsovertuigingen aangegeven:

- G = gereformeerd (nu Ned. hervormd)
- K = rooms-katholiek
- L = luthers
- D = doopsgezind
- R = remonstrants
- J = joods
- ? = godsdienstige gezindheid onbekend
-/.= gemengd gehuwd
- ..+..= meerdere gezinnen per woning
- = geen woonhuis

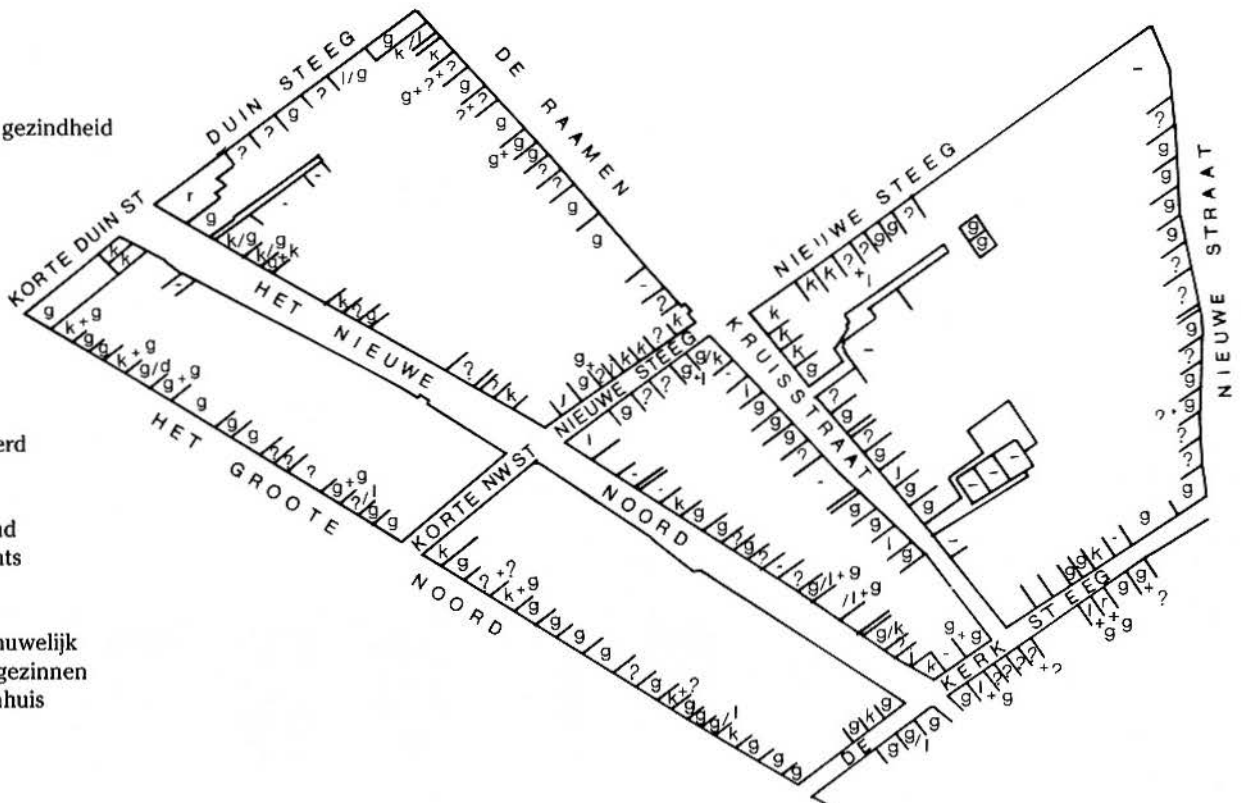
De huizen op de hoeken van de Kerksteeg met de Nieuwe Noord en de Kruisstraat zijn bij de Kerksteeg geteld. De huizen op de hoeken van de Nieuwsteeg met de Kruisstraat en de Nieuwe Noord zijn bij de Nieuwsteeg geteld, het huis op de hoek met de Ramen is bij de Ramen geteld. De huizen op de hoeken van de Duinsteeg met de Ramen en het Nieuwe Noord zijn bij de Ramen en het Nieuwe Noord geteld. De halven ontstaan bij de telling van gemengd gehuwde gezinnen.

Wijk 7 is een overwegend gereformeerde (nu Ned. hervormde) wijk. De gereformeerden vormen ongeveer tweederde van de bevolking, de katholieken ongeveer een vijfde en de Lutherse iets minder dan een tiende. De gereformeerden

Het huis Ramen 11 in het begin van deze eeuw (zie omslag-illustratie).

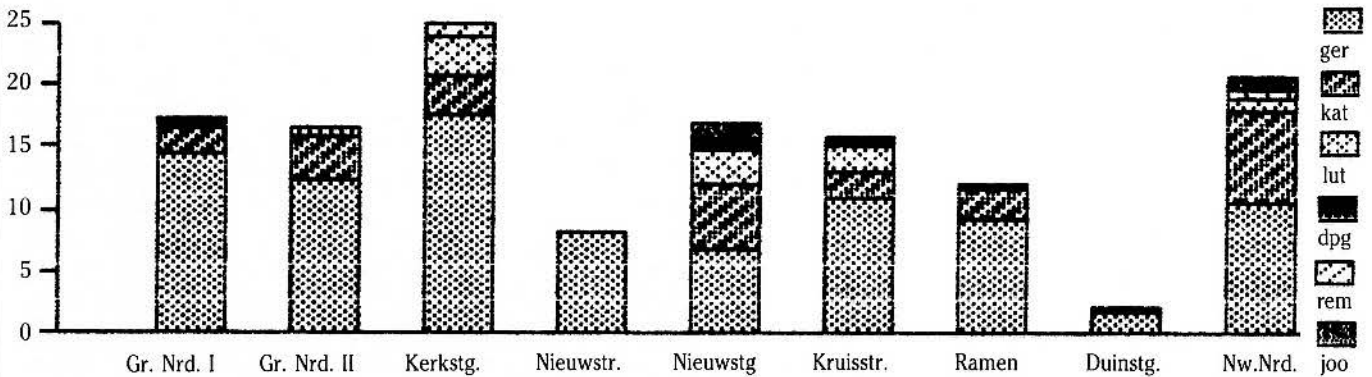
Kaart 3
godsdienstige gezindheid

Godsdienstige gezindheid

straatnaam	aantal gezinnen	G		K		L		D		R		J	
		abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Grote Noord I	17½	14½	83	2	11	½	3	½	3	—	—	—	—
Grote Noord II	16½	12½	76	3½	21	½	3	—	—	—	—	—	—
Kerksteeg	25	17½	70	3½	14	3	12	—	—	1	4	—	—
Nieuwstraat	8	8	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nieuwsteeg	17	6½	38	5½	32	3	18	—	—	—	—	2	12
Kruisstraat	16	11	69	2	13	2	13	—	—	—	—	1	9
Ramen	12	9	75	2½	21	½	4	—	—	—	—	—	—
Duinsteeg	2	1½	75	½	25	—	—	—	—	—	—	—	—
Nieuwe Noord	21	10½	50	7½	36	1	5	—	—	1	5	1	5
Totaal		99		26		11½		½		2		4	

Hieronder is de godsdienstige gezindheid nog eens in een grafiek uitgezet.

wonen aaneengesloten langs de Nieuwstraat, terwijl er zich ook een grote concentratie bevindt langs het eerste gedeelte van het Grote Noord. Een katholiek blok is te vinden op de hoek van de Nieuwstraat met de Kruisstraat. De Nieuwsteeg geeft een laag percentage gereformeerden en een relatief hoog percentage katholieken te zien.

Conclusie

Alles overziende zijn er nu wel enkele algemene lijnen te trekken, moeten we rekening houden met de onzekere factoren die in het begin genoemd zijn.

De twee grote straten aan de west- en aan de oostzijde van de wijk, het Grote Noord en de Nieuwstraat, komen in karakter overeen. We vinden er veel eigen huizen die voor een hoge waarde worden aangeslagen in de verponding, relatief veel bewoners met een hoge sociale status, terwijl een groot deel van de bevolking gereformeerd is. Het zijn, wat we kunnen noemen, de betere straten van de wijk.

Het Nieuwe Noord springt er in negatieve zin uit. Hier staan veel huurwoningen, het aantal panden dat gezien de aanslag voor de verponding slecht is, is hoog er wonen veel mensen met een lage sociale status terwijl er ook de minste gereformeerde wonen. De Nieuwe Noord is letterlijk en figuurlijk een achterbuurt. Letterlijk, omdat de westzijde van de straat gevormd wordt door de achtererven van de huizen aan de Grote Noord.

Het beeld van de overige straten en stegen is gevarieerder. Typisch is ook de verbinding die gelegd kan worden tussen status/welstand en geloofsovertuiging. Onder de gereformeerden is het aantal welgestelden met een hogere status groter dan onder de katholieken en de luthersen. Doopsge-

zinden, Remonstranten en Joden zijn te gering in aantal voor een steekhoudende conclusie.

Het is nu zaak deze conclusies te vergelijken met de uitkomsten van de andere wijken.

Noten

(1) Henk Saaltink, Supplianten en requesteranten. Achtergronden van de Hoornse partijstrijd 1785-1787. Hoorn 1983.

Oproep

De Stichting Lokale Omroep Hoorn is van plan een aantal programma's te wijden aan delen uit de Hoornse geschiedenis.

Voor het realiseren van dergelijke programma's is het noodzakelijk dat er een redactieteam wordt gevormd waarin o.a. meerdere terzake kundigen zijn opgenomen.

Leden van Oud-Hoorn die er iets voor voelen aan deze bijzondere programma's mee te werken worden verzocht contact op te nemen met Harry van Lunteren, Wisselstraat 6a, 1621 CT Hoorn, telefoon 02290 - 10301.

Straatnaamgeving in de gemeente Hoorn 1912-1950

Leo Hoogeveen

In mijn vorige artikel¹⁾ memoreerde ik al, dat in 1888 de namen van een aantal buiten de bebouwde kom gelegen wegen niet officieel zijn vastgesteld. Hetzelfde geldt voor de namen van de toen bestaande bruggen en havens in de binnenstad.

Ik ga voorlopig even voorbij aan deze wel officieel gebruikte, maar niet vastgestelde namen en vervolg het verhaal over de straatnaamgeving door de raad van de gemeente Hoorn.

De Vluchthaven

Het duurde tot 23 juli 1912 voor de gemeenteraad weer een naam officieel vaststelde, die van de nieuw aan te leggen vluchthaven. De schippersvereniging „Schuttevaer” heeft veel bemoeienis gehad met de totstandkoming van de haven, maar haar verzoek om die „Schuttevaerhaven” te noemen werd niet gehonoreerd.²⁾

Op 3, 4 en 5 mei 1913 is met veel feestelijk vertoon de Vluchthaven officieel geopend; tegelijk werd de honderdjarige onafhankelijkheid van Nederland gevierd.³⁾

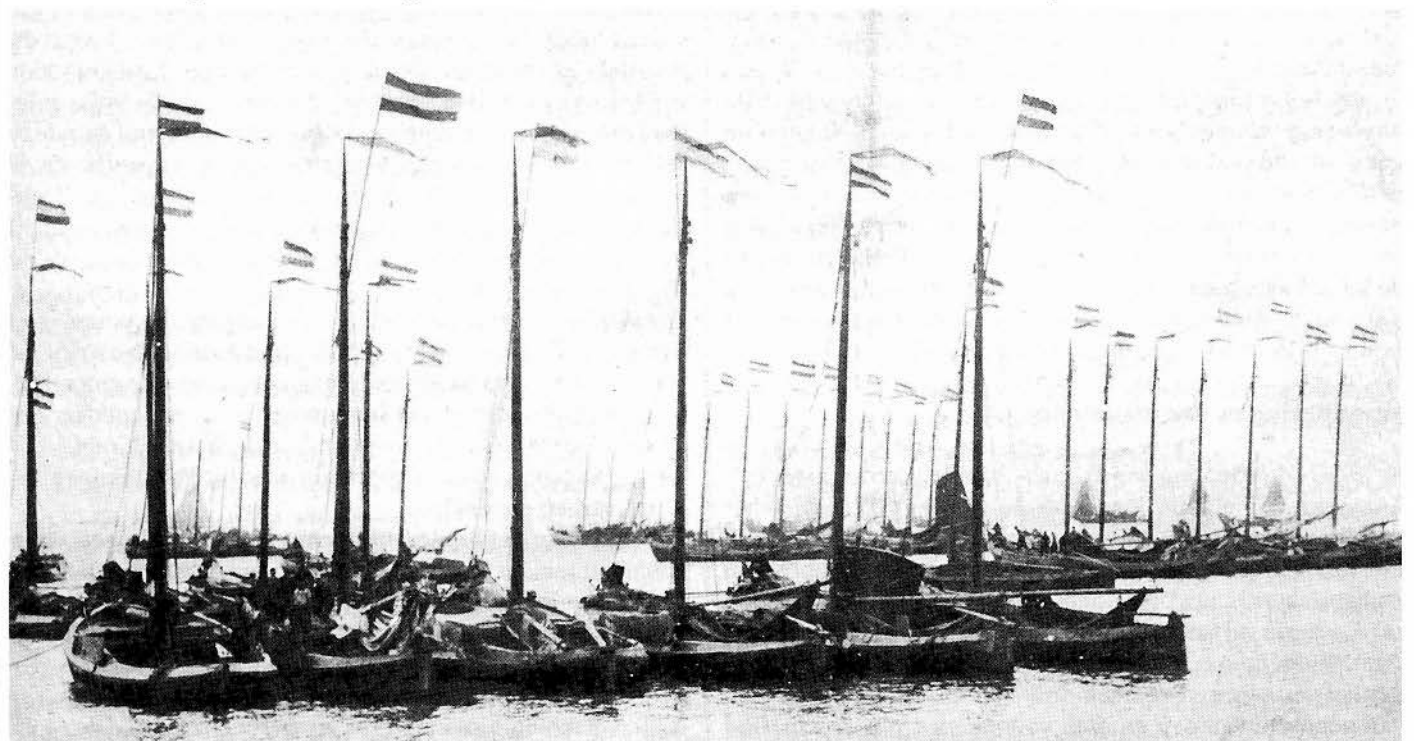
Uitbreidingsplannen

De Woningwet van 1901 bepaalde dat gemeenten met meer dan 10.000 inwoners een plan tot uitbreiding moesten vaststellen, waarbij de grond werd aangewezen die in de naaste toekomst voor de aanleg van straten, grachten en pleinen is bestemd.

Om aan deze verplichting te voldoen gaven burgemeester en wethouders in 1907 opdracht aan het Nijmeegse ingenieursbureau Van Hasselt en De Koning om een uitbreidingsplan voor de gemeente Hoorn te maken. Jarenlang overleg tussen de gemeente, het bureau en anderen resulteerde uiteindelijk in de vaststelling van het eerste uitbrei-

dingsplan van de gemeente Hoorn door de raad op 28 december 1916. Het plan omvatte de terreinen gelegen tussen de Schellinkhouterdijk en de Veenenlaan, de Veenenlaan en de spoorbaan Hoorn-Enkhuizen, die spoorbaan en de Nieuweweg, tussen de Koepoortsweg, Geldelozeweg, Keern en het stationsempacement, en het terrein tussen de spoorbaan naar Amsterdam en Alkmaar, het Keern en de Westerdijk.⁴⁾ Het plan is op 11 april 1933 door een nieuw vervangen.

Lang voor 1916 echter was men al begonnen met het bouwen van nieuwe woningen in het gebied buiten de voormalige stadswallen. J. Gleijsteen kreeg in 1901 toestemming van de gemeente om een straat aan te leggen over zijn bouwterrein aan de oostzijde van de Koepoortsweg, waar hij zeven woningen had gebouwd.⁵⁾ Deze straat had aanvankelijk in de volksmond de naam Paul Krugerstraat, naar de populaire Transvaalse president. De Vereniging „Familie Merens” vond in 1913 dat er in Hoorn maar eens een straat of plein moest worden vernoemd naar deze oude regentenfamilie. Zij somde in haar brief aan de gemeente tien leden van dit geslacht op met vermelding van de functies die zij bekleed hadden, en gaf de gemeente ook het boekje „Genealogie van het geslacht Merens” ten geschenke. Burgemeester en wethouders waren gevoelig voor de argumenten van de familie Merens en deden in juni 1913 aan de raad het voorstel de eerste dwarsstraat aan de oostzijde van de Koepoortsweg de naam „Merenstraat” te geven. „Leden van het geslacht”, aldus het raadsvoorstel, hebben „van het midden der 16e tot het eind der 18e eeuw gewichtige ambten en betrekkingen bekleed in het bestuur onzer stad en van gewest en land”. Het afstaan van de portrettenverzameling aan het Westfries Museum noemde het college een aanduiding van de gehechtheid der familie Merens aan haar vaderstad. Enkele raadsleden hadden moeite met het verdwijnen van de naam Paul Kru-

De nieuwe Vluchthaven te Hoorn en de vlootrevue der visschersschepen bij de feesten ter herdenking onzer 100-jarige onafhankelijkheid: een prachtig kiekje van de revue der visschersvaartuigen.

De Burgemeester van H O O R N , waarnemende de taak van den Gemeenteraad,

Overwegende dat krachtens de circulaire van den Commissaris-Generaal voor Bestuur en Justitie, d.d. 3 Januari 1942, Ve 1-140/41-Ve 7-Dr. St./V. en 21 Januari 1942, Ve 7/42 - V10, welke aan de Burgemeesters in afschrift toegezonden zijn bij de circulaire van den Secretaris-Generaal van het Departement van Binnenlandsche Zaken van 28 Januari 1942, no. 352, afd. Kabinet, o.m. aan straten, pleinen en parken, bij welker benaming gebruik gemaakt is van de namen van levende leden van het Huis van Oranje Nassau, een andere naam moet worden gegeven;

dat dientengevolge een andere naam moet worden gegeven aan het Wilhelminapark, het Julianapark en de Beatrixlaan;

dat, blijkens diens brief van 20 dezer, Kabinet, no. 20, door den Commissaris dezer Provincie na overleg met den Gevolmachtigde van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied is goedgekeurd dat de naam van het Wilhelminapark, het Julianapark en de Beatrixlaan wordt veranderd onderscheidenlijk in Sportpark, IJsselmeerpark en Parklaan;

Gelet op art. 167 der Gemeentewet, alsmede op de artikelen 3 en 28 van de Verordening no. 152/1940, betreffende bijzondere maatregelen op administratiefrechtelijk gebied;

B E S L U I T :

de namen van het Wilhelminapark, het Julianapark en de Beatrixlaan te veranderen in voege als hieronder is aangegeven:

de naam Wilhelminapark wordt veranderd in Sportpark;

de naam Julianapark wordt veranderd in IJsselmeerpark;

de naam Beatrixlaan wordt veranderd in Parklaan.

H O O R N , 21 Februari 1942.

De Burgemeester voornoemd,

De Secretaris

gerstraat, ook omdat de naam al enigszins was ingeburgerd. Een meerderheid van de raad stemde echter, nadat de stemmen in een vorige vergadering hadden gestaakt, op 14 juli in met het voorstel van burgemeester en wethouders.⁶⁾ De uitvoering van het uitbreidingsplan kwam na 1920 goed op gang en had een stroom nieuwe straatnamen tot gevolg. Bekende figuren uit de Hoornse geschiedenis werden vermeld, maar ook de nog levende zanger Johan Messchaert en leden van het Koninklijk Huis. De naar levende leden van de koninklijke familie genoemde parken en laan moesten op last van de Duitse bezetter in 1942 worden veranderd; dit besluit is in 1945 weer ongedaan gemaakt.

Veranderingen van straatnamen

In 1919 is de stichting van Batavia 300 jaar eerder herdacht. Koningin Wilhelmina legde op 30 mei een krans bij het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen. Nog onder de indruk hiervan schreef de voorzitter van de Kamer van Koophandel en Fabrieken Julius Utermöhlen een brief aan de gemeenteraad, waarin hij voorstelde het plein waarop het standbeeld staat te noemen „Jan Pieterszoon Coen plein”. Hij meende dat het een blijvend goede indruk zou maken als „in de stad van geboorte van den grooten voorzaat het plein naar HEM wordt herdoopt en niet meer doet denken aan de plaats waar eens een schavot stond”. De naam Roode Steen kon dus

verdwijnen. De Vereniging „Oud-Hoorn”, om advies gevraagd door het gemeentebestuur, keerde zich tegen dit voorstel, en noemde de naam „Roosteen” „Heilig door ouderdom”, daar deze reeds in 1360 bestond. De gemeenteraad maakte op 2 september 1919 geen woord vuil aan deze zaak en volgde het advies van burgemeester en wethouders, dat de argumenten tegen de naamswijziging van „Oud-Hoorn” had overgenomen. Coen kan later altijd nog vermeld worden, vonden b en w.⁷⁾ Dat gebeurde inderdaad op de dag af vijf jaar later.

Wat kleinere aanpassingen van straatnamen vonden wel doorgang. Zo werd het Kruitmolenpad Kruitmolenstraat, al was er in de raad wat weerzin tegen het „zeer onsympathieke” spul. Het voorstel van burgemeester en wethouders om de straat naar Velius te noemen haalde het toch niet.

De als zodanig ervaren promotie van de Pakhuissteeg tot straat verliep moeiteloos.

Bewoners van het Achterom trachtten in 1933 vergeefs de in hun ogen minderwaardige naam van hun straat te laten veranderen in Westerparkstraat. Het college vond de naam alerminst minderwaardig of gekozen voor een achterbuurt. De naam „Achterom” wortelt diep in de geschiedenis der steden, zo had Kerkmeijer ingefluisterd.

Anders dachten burgemeester en wethouders over de Modderbakken, die met instemming van „Oud-Hoorn” in Vollerswaal werd omgedoopt, omdat daar ter plaatse lakens

werden gevuld en het water op het eind der 16e eeuw bekend stond als Vullerswaal.

Bewoners van bepaalde straten bleven het proberen. De Achterstraat zou Doelenstraat moeten worden, de Paardesteeg Paardestraat en het Achterom Parkstraat, „als zijnde een passende straatnaam voor een schouwburg, zaadmarkt en vele zakenmensen”.

De bewoners, beter de middenstanders van de Kerksteeg hadden, zeer tegen de zin van „Oud-Hoorn”, wel succes. De raad besloot op 17 januari 1950 de naam te veranderen in Lange Kerkstraat. Burgemeester Canneman gaf toe dat het college zou hebben moeten voorstellen om niets te veranderen, maar dat in een „zwak moment” gezwicht is voor de klachten van de Kerksteegbewoners. „Van het college mag dan ook in den vervolge geen medewerking worden verwacht ten aanzien van verzoeken tot verandering van straatnamen.” Het besluit tot verandering werd genomen met 9 tegen 6 stemmen. Vóór stemden de PvdA-fractie (behalve Ridderikhoff), de KVP-fractie (behalve Van Bockxmeer en Smits) en de eenmansfractie van de CPN (Herling). Tegen waren behalve de genoemden de fracties van de VVD (Back en Otter) en AR-CH (Verbeek). Het was niet genoeg.

Tempelsteeg in ere hersteld

In de loop van de tijd zijn vele namen, vooral van stegen, in vergetelheid geraakt. Een daarvan kreeg in 1949 officieel zijn naam terug. De aandacht van het gemeentebestuur was gevallen op een artikel van de oud-predikant van de doopsgezinde gemeente ds. Uiterdijk in het kerkelijk weekblad „Ons Godsdienstig Leven” van 1935.⁸⁾ Het bestuur van „Oud-Hoorn”, om advies gevraagd, sprak zijn voldoening uit over het voornemen van de gemeente de historische naam van de steeg in ere te herstellen. De gemeenteraad ging er op 21 juni 1949 mee akkoord.

Aantekeningen

1. Oud-Hoorn 2 (1980) blz. 79-82.
2. Gemeentearchief Hoorn 1816-1949 (GAH) dossier 1910/240. Archiefdienst Westfriese Gemeenten (AWG).
3. Verzameling Gedrukte Stukken cat.nr. 4044. AWG.
4. GAH, o.a. dossiers 1907/97 en 1915/375.
5. GAH, raadsbesluit 3-12-1901.
6. GAH, dossier 1913/1.
7. GAH, dossier 1919/540.
8. Ons Godsdienstig Leven 23e jrg. nr. 15 (13-4-1935).

Straatnamenlijst van de gemeente Hoorn (2)

In onderstaande lijst is de nummering voortgezet van de lijst van 1888. Straten waarvan de naam veranderd is hebben hetzelfde nummer gehouden. een gedeelte van de straat waarvan de naam is veranderd (Hoofd-Oostereiland) heeft een nieuw nummer gekregen.

Tussen haakjes staat de omschrijving van de straat, zoals die in de officiële stukken voorkomt. Daarachter een verklaring van de naam, die alleen wordt gegeven als het personen of bijzondere zaken betreft. Begrippen, die in elk woordenboek of elke encyclopedie kunnen worden gevonden, worden in deze lijst niet verklaard.

Raadsbesluit 23 juli 1912 nummer 13

120. Vluchthaven (de nieuw aan te leggen vluchthaven).

Raadsbesluit 14 juli 1913 nummer 4

121. Merensstraat (de zogenaamde Paul Krugerstraat; eerste dwarsstraat aan de oostzijde van de Koepoortsweg); naar de Hoornse regentenfamilie Merens.

Raadsbesluit 25 juni 1915 nummer 9

122. Veliusbrug (brug over de Oosterpoortsgracht, die het verlengde van de Pakhuissteeg verbindt met de toegangsweg naar de Rijks HBS); naar dr. Theodorus Velius (Hoorn 1572-1630), arts, kroniekschrijver van Hoorn.

Raadsbesluit 31 januari 1922 nummer 13

123. Johan Messchaertstraat (toegangsweg naar de Rijks Hogere Burgerschool); naar Johannes Martinus Messchaert (Hoorn 1857-Zürich 1922), concertzanger en componist.

Raadsbesluit 18 juli 1922 nummer 16

123. Johan Messchaertstraat (verbindingsweg tussen de Johan Messchaertstraat en de Veenenlaan).

Raadsbesluit 2 september 1924 nummer 10

124. Mr. Jan Dirckszoon Binneblifstraat (verbindingsstraat tussen de Merensstraat en de Derdeboomlaan); naar mr. Jan Dirckszoon Binneblif, afwisselend schepen (13x) en burgemeester (19x) van Hoorn 1533-1572.

125. Jan Pieterszoon Coenstraat (de straat welke de Draafsingel zal verbinden met de dwarsstraat naar de Veenenlaan); naar Jan Pieterszoon Coen (Hoorn 1587-Batavia 1629), gouverneur-generaal van Nederlands-Indië 1618-1623 en 1627-1629.

Raadsbesluit 29 december 1925 nummer 8a

126. Bontekoestraat (de straat welke loopt vanaf de Johan Messchaertstraat langs en achter de Rijks HBS tot aan de Jan Pieterszoon Coenstraat); naar Willem IJsbrandts-

zoon Bontekoe (Hoorn 1587-1657), kapitein van de Verenigde Oostindische Compagnie.

127. Pieter Florisstraat (de straat welke de Veenenlaan verbindt met de Bontekoestraat); naar Pieter Floriszoon (Monnickendam c. 1606-de Sont 1658), vice-admiraal bij de admiraliteit van het Noorderkwartier 1653-1658.

Raadsbesluit 21 december 1926 nummer 6

128. Schoutenstraat (de in aanleg zijnde zijstraat van de Pieter Florisstraat, welke zijstraat parallel loopt met de Veenenlaan); naar Willem Corneliszoon Schouten (Hoorn c. 1580-Baai van Antongil 1625), zeevaarder.

Raadsbesluit 20 oktober 1931 nummer 11

129. Kruitmolenstraat (Kruitmolenpad).

Raadsbesluit 14 maart 1932 nummer 10

27. Pakhuisstraat (Pakhuissteeg).

Raadsbesluit 27 september 1932 nummer 11

130. Slachthuisstraat (straat getrokken uit het Keern en lopende langs het openbaar slachthuis).

131. Eikstraat (straat getrokken uit de Draafsingel tussen de percelen van de heren P. J. Schermer en P. M. van Wijk).

Raadsbesluit 25 juli 1933 nummer 11

132. Wilhelmina-park (park gelegen tussen de Draafsingel en de Hoolenweg); naar Wilhelmina Helena Pauline Maria, prinses van Oranje-Nassau (s-Gravenhage 1880-Apeldoorn 1962), koningin der Nederlanden 1890-1948.

133. Emmalaan (weg lopende vanaf de Veenenlaan door het Wilhelmina-park); naar Adelheid Emma Wilhelmina Theresia, prinses van Waldeck en Pyrmont (Arolsen 1858-s-Gravenhage 1934), koningin-regentes der Nederlanden 1890-1898.

Raadsbesluit 17 maart 1936 nummer 19

134. Julianapark (nieuw aangelegd park aan de Buitenlui-

dijk); naar Juliana Louise Emma Marie Wilhelmina, prinses van Oranje-Nassau ('s-Gravenhage 1909), koningin der Nederlanden 1948-1980.

Raadsbesluit 29 december 1936 nummer 20

135. Lambert Meliszweg (het zogenaamde Zwartepad of Meelmolenpad); naar Lambert Melisz, die in 1574 zijn moeder uit Westzaan over het ijs in Hoorn in veiligheid zou hebben gebracht.

111. Vollerswaal (Modderbakken).

Raadsbesluit 27 september 1938 nummer 7

136. Beatrixlaan (lopende van de Emmalaan langs het Wilhelminapark in de richting van de Holenweg); naar Beatrix Wilhelmina Armgard, prinses van Oranje-Nassau (Soestdijk 1938), koningin der Nederlanden sedert 1980.

Besluit burgemeester 21 februari 1942 nummer 43

132. Sportpark (Wilhelminapark).

134. IJsselmeerpark (Julianapark).

136. Parklaan (Beatrixlaan).

Besluit burgemeester en wethouders 5 oktober 1945 nummer 7

132. Wilhelminapark (Sportpark).

134. Julianapark (IJsselmeerpark).

136. Beatrixlaan (Parklaan).

Raadsbesluit 27 augustus 1948 nummer 6

De nieuwe straten tussen de Merensstraat en de spoorweg naar Enkhuizen.

137. Commandeur Ravenstraat (de straat evenwijdig aan de spoorweg Hoorn-Enkhuizen); naar Dirck Albertszoon Raven (1589/1590 — na 1639), schipper te Hoorn, commandeur bij de walvisvaart.

138. Spitsbergenstraat (de eerste dwarsstraat van de Commandeur Ravenstraat, gerekend van de Koepoortsweg af); naar het schip de „Spitsbergen” van commandeur Raven, dat in 1639 bij Spitsbergen verging.

139. Willem Barentszstraat (de tweede dwarsstraat); naar het schip de „Willem Barentsz”, waarmee in 1946 de Nederlandse walvisvaart is hervat.

Raadsbesluit 3 mei 1949 nummer 13

34. Karperkuilweg (verbindingsweg van het Kleine Oost naar het terrein van de voormalige scheepswerf, van welke weg een gedeelte de naam Zoutkeetsteeg draagt).

Raadsbesluit 21 juni 1949 nummer 11

140. Tempelsteeg (steeg naast de Lutherse kerk in de Ramen).

Raadsbesluit 21 juli 1949 nummer 14

141. Oostereiland (eiland waarop zich de strafgevangenis bevindt, die voordien werd aangeduid met het adres Hoofd I).

Raadsbesluit 27 september 1949 nummer 9

142. Jan Molenwerfstraat (de straat uitkomende in de Willem Barentszstraat en evenwijdig aan de Drieboomlaan en de Commandeur Ravenstraat); naar Jan Janszoon Molenwerff, bewindhebber van de Kamer van Hoorn en de Noordsche Compagnie, 17e eeuw.

143. Jan Maijenstraat (de nieuwe verbindingstraat tussen de Commandeur Ravenstraat en de Drieboomlaan); naar het eiland Jan Maijen in de Noordelijke IJsee.

Raadsbesluit 17 januari 1950 nummer 21

80. Lange Kerkstraat (Kerksteeg).

Handel en wandel op en om de Italiaanse Zeedijk

Chiel van der Zel

In de loop der jaren hebben we veel gegevens en fotomateriaal van de Italiaanse Zeedijk en aanliggende straten en steegen verzameld. Het was jammer om hier niets mee te doen want het idee om er een boekje van te maken, stuitte op te veel moeilijkheden. Daarom hebben we nu het plan opgevat om in het blad van „Oud-Hoorn” een serie artikelen hieraan te wijden.

De titel boven deze tekst willen we eerst onder uw aandacht brengen; het gaat hier om een oud gezegde. We lezen in Van Dale's woordenboek: iemands handel en wandel = de handeling van kopen en verkopen.

Niet alleen hierover gaan we schrijven, ook andere bewoners gaan we onder de loupe nemen. Maar het is vanzelfsprekend dat de „neringdoenden” wel een grote plaats innemen. Vooral in dit eerste artikel komen deze veel aan bod.

We willen beginnen met de Paardensteeg en de Vijzelstraat. Deze straten vormen de verbinding vanaf de Westerdijk met de It. Zeedijk.

De Paardensteeg, daar beginnen we mee. In de artikelenreeks in het Noordhollands Dagblad (1974-1980) **Hoornse Historie** van de heer B. Renckens worden aan de steeg enkele regels gewijd. Velius blijkt de steeg reeds in 1564 te noemen maar het gaat dan om een andere, namelijk een die nu Wijdsteeg heet, eveneens een zijstraat van het West. De naam Paardensteeg gaat later dus over op de ons bekende smalle steeg tussen Westerdijk en It. Zeedijk. De naam wijst op stallen voor of houders van paarden, wat weer in verband

staat met de markten die in de omgeving (Rode Steen bijv.) werden gehouden. Naar dit gebeuren verwijst ook de gevelsteen „In de Frahtwagen” aan het West, nr. 50, waarop een boerenwagen met mensen is afgebeeld, met aan weerszijden gevelsteentjes met daarop een vrouw met een trog kaas en de ander met een kam en een roskam: zeker een bewijs voor het drukke marktgebeuren in deze buurt.

Als we de Paardensteeg ingaan, komen we visventers tegen, in 1912: Evert Tros en Riekus Oosterman, die hun waar met de viskar al ventend aan de man en de vrouw proberen te brengen. Verder treffen we aan vrachtrijder Piet Groot. Al de andere bewoners zijn in loondienst, o.a. drie kaaskopersknechten, wat voor die tijd wel een deftige benadering was, want meestal zei men: „Hij werkt op de kaaszolder”, en een toevluchtsoord voor jongens die pas van school kwamen. Veel keus was er in Hoorn eigenlijk niet. Men had de keus uit de houtzagerijen, de kistenfabriek, de firma Scholten en dan het kaaspakhuis.

In 1928 (blijkens het Hoornse adressenboekje van dat jaar) treffen we nog altijd „sleper” Piet Groot aan, die heeft aardig uitgebreid. Ook de kaaskopersknecht C. van Riel had goed geboerd en was een kaashandel begonnen. Eén visventer was er nog over Jan (?) Kooy, wonende op nr. 17, de andere twee zijn verdwenen. Het is 1949 als we op nr. 12 een wel heel bekende viskoopman aantreffen: een Hoorns figuur bij uitstek, Poele Duinmayer (eigenlijk Gerrit). Geen kermis of je zag er Poele met zijn gerookte paling. Op de foto zien we hem in actie op de hoek van de Gedempte Turfhaven-

Poele Duinmayer in actie op de hoek van de Gedempte Turfhaven-de Ramen.

de Ramen, tijdens de kermis in 1962. De drie jongetjes achter hem zijn Coen Hellingman, Piet (?) de Vries en Henk Neuteboom, ook bekende oud-Hoornse namen.

Halverwege de steeg is op nr. 11 een gevelsteentje, vermeldend: „E. J. Muhren oud 10 jaar 12 Maart 1879”. Dit was Engelbertus Johannes Muhren, geboren 20-12-1868 te Hoorn, zoon van Johannes Franciscus Muhren, oud 27 jaar. De vader was koffiehuisshouder op de Westerdijk Wijk 4 en gehuwd met Cornelia van Berkum. Engelbertus is de oudste van zes kinderen. Op 29 januari 1883 vertrekt hij uit Hoorn en gaat wonen in Westervoort (Gld.). Op 5 april 1886 komt hij weer terug naar onze stad, om deze op 12 juni 1890 voorgoed te verlaten om zich in Enschede te vestigen. De overige familie Muhren gaat in februari 1897 weg uit Hoorn; Leiden werd hun nieuwe woonplaats. Aangezien zoon Engel de eerste steen mocht leggen, zal vader Johannes wel de eigenaar van dit pandje zijn geweest.

We gaan verder met de bewoners van de steeg en blijven nog even in de „handel”. Op nr. 7 was de domicilie van brandstofhandelaar Van Dam. Maar zijn pakhuis heeft hij daar zeker niet gehad want later verschijnt er een winkel in zuivel van G. Korver, die werd aangeduid als melkslijter. In de zestiger jaren werd Willem Bervoets zijn opvolger; de branche veranderde: het werd een kruidenierszaak.

Omstreeks 1969 is aan de linkerzijde (de even nummers) van de steeg alles gesloopt. Daarvoor kwamen nieuwbouw-bejaardenwoningen. Aan de rechterkant zijn enige panden bewaard gebleven (de nrs. 9 t/m 15), deze zijn gerenoveerd en aangevuld met nieuwbouw.

Via de kruising met het West komen we in het tweede gedeelte van de Paardensteeg. Nr. 3 werd laatstelijk bewoond door de bekende orgelman Cor Selie. Op nr. 1 woonde met-

selaar C. Hagenaars met een eigen bedrijf. In 1964 woonde er G. v. d. Steege, stucadoor; we blijven dus „in de bouw”. Nu zijn we aangeland op de hoek Vijzelstraat-It. Zeedijk bij het zgn. „pleintje”. Dit lokt ons om verder de „de dijk” op te gaan maar we kiezen echter voor de Vijzelstraat.

We putten weer uit **Hoornse Historie**. De heer Renckens schrijft dat er al in 1453 sprake is van een Vijzelstraat, dat blijkt uit een akte over koop van een huis en erf in dat jaar. Al eerder wordt zelfs de straat genoemd, namelijk voor het jaar 1323 want toen zou hier de eerste kerk van Hoorn gestaan hebben. We zijn dus wel op een van de oudste plekjes van Hoorn.

Over de betekenis van de straatnaam wordt geginst. Men kan denken aan een vijzel die de apotheker of drogist gebruikt, ook wel mortier genoemd. Maar een vijzel kan ook een werktuig zijn, denk aan het werkwoord opvijzelen. Een vijzel was vroeger ook de naam voor een windas, een schroefwerktuig. Dat laatste spreekt wel aan. Het lijkt best mogelijk dat men in deze buurt (de Nieuwendam was de eerste haven) schepen heeft opgevijzeld.

Hoe het ook zij, wij gaan nu de Vijzelstraat met zijn woningbestand van dertig huizen in. Komend van de It. Zeedijk is het merkwaardig dat we een drietal woningen in de rug hebben, met het zicht op de Zeedijk. Het is een doodlopend stuk. Een plattegrond, eind vorige eeuw, afgebeeld in de **Nieuwe Kroniek van Hoorn** van Kroon en Kapteijn, toont ons dat dit stuk destijds doorliep naar Achter op 't Zand. Kijken we naar de beroepen van de neringdoenden omstreeks 1912, dan treffen we een wel zeer gemengd gezelschap aan. Een visser of visverkoper komen we niet tegen, wel een schipper, Jacob Hoekstra. Eigenlijk was deze „zetschipper”, dit is: loonschipper want het schip was eigendom

Geheel links Pieuwe Hoekema, naast de kar: Tinus de Rover, staand: Neel de Rooy, Theo Kooij, Jan Kooij, zittend: Willem de Rooy, Evert de Rooy en Co de Rooy, moeder en vader De Rooy; op de stoep: Tinus Bull, staande: Bets Godijn, Trijntje Sans, meisjes Osinga schuin achter elkaar, met strik Sjaan Holtes; honden: links Silex, rechts Juno

van een ander. De traditionele kaaskopersknecht is ook aanwezig, Piet Smit. Eentje maar, wat een beetje tegenvalt, zo vlak op de lip van de vele kaaspakhuizen hier. Er is wel een koopman in aardewerk, ene Boerma, en winkelier Rienus Snijdelaar, en dan nog bakker Evert Langereis, op nr. 21. Zijn dochter Annie (mevrouw Polman-Langereis, nu overleden) vergastte ons eens op het volgende verhaal:

„...om zeven uur moesten we op, helpen in de broodwijk van mijn vader. Daar liep je dan met een zware mand met brood, die moest je op je heup dragen. En dan helemaal naar het eind van de Derdeboomlaan, bij ene Smit, die werkte toen bij Schermer. Halverwege hadden we ook een vijftal klanten en die namen wel vijf broden, daar werd de mand weer een stuk lichter van. De hond van Smit stond altijd op mij te wachten, die liep dan mee tot aan de spoorbomen en wachtte daar op zijn baas. Tegen die tijd kwam hij naar huis om te schaften. Ik ging weer hardlopend terug naar de Vijzelstraat. En dan snel naar school, in de Kruisstraat. Die begon om half negen; ook dat werd weer rennen. De familie Wilson, hoek Kerksteeg (nu Lange Kerkstraat) zag ons (ik met mijn zusje) altijd zo hardlopend voorbijgaan.

En met Sinterklaas kregen we van hen een namaakklok waarop stond: half negen. Daar zat wat in natuurlijk, erg leuk.

Mijn zuster Gees had meestal de Zeedijk en omgeving, maar we wisselden ook wel af. We waren allemaal in de weer. Mijn moeder paste op de winkel en mijn jongste zus bleef thuis, die moest zichzelf maar vermaken. Maar mijn vader, de knecht en het dienstmeisje Mien uit Enkhuizen en wij brachten allemaal het brood rond.

De zogenaamde kassiesventers (kastjesventers) kwamen vroeg om brood, De Rooij en Buttveld waren er soms om vijf uur al. Die namen vers brood mee als ze het boerenland ingingen met hun negotie. We hoorden ze altijd aankomen, en waren daardoor al vroeg wakker.

Ja, en dan moesten we nog uitkijken voor de politie. Want eigenlijk was het kinderarbeid wat we deden en dat mocht toen ook al niet. Op het hoekje van de Derdeboomlaan stonden ze ons al op te wachten, vooral voor agent Swart was ik bang, die kon zó bars kijken. Maar mijn vader bleef er kalm onder en zei: Laat ze maar komen, die lust ik wel...”

De Vijzelstraat telde nog een koopman in haar gelederen, de

in het hierboven aangehaalde verhaal voorkomende De Rooij. Kastjesventers, vroeger marskramer geheten, waren mensen die met een kastje op hun rug (of op de buik) liepen te leuren langs de huizen, met bijv. garen en band. Bij De Rooij was er geen sprake van met een kast sjouwen; hij had een mooie hondenwagen. We zien hem hier op de foto.

In 1928 is de toestand al weer gewijzigd. Het kaasknechtenkorps is dan uitgebreid en we kunnen „visscher” De Best begroeten. Ook een vishandelaar, Lou Belie, die zelfs in de adressenlijst van 1949 nog acte de présence geeft. Hij was een goedmoedig persoon die de damsport als hobby beoefende. En dan natuurlijk Freek Musman, aangeduid als „karnemelkventer”. We nemen aan dat hij ook andere zuivelwaren verkocht. Musman werd opgevolgd door Piet van Maren, ook nu nog een bekend figuur in het havengebied. In 1949 heeft J. Wormsbecher als vissersman de plaats ingenomen van bovengenoemde De Best en een aanwinst voor de Vijzelstraat was de deftige „voddenmijnheer” Audiffred. We horen hem nog zeggen als hij aan de deur kwam, eerst zeer discreet bellend: „Heeft u nog lōmpen of oude metālen?”

Op 8 juni 1969 breekt er brand uit in het pand Vijzelstraat 17, bewoond door de familie Blasweiler. Alles loopt goed af, maar inboedel en pand gaan geheel verloren. Het huis wordt in 1971 gesloopt. De straat heeft zich wel veranderd, rechts, bij de even nummers is alles nieuw, en aan de overkant tot aan nr. 15 ook bij de Zeedijk. Vanaf nr. 15 (hoek Bottersteeg) is er gedeeltelijk gerenoveerd en gedeeltelijk nieuw gebouwd.

Een volgende keer hopen we u mee te nemen de Italiaanse Zeedijk op, met als beginpunt het zogenaamde Pleintje daar. We zullen dan proberen ook de mensen die bij een „baas” werkten wat meer naar voren te laten komen. Maar ja, degenen die een zaak hadden of zelfstandig werkten, timmerden, letterlijk of figuurlijk, meer aan de weg. Over hen is dan ook meer bekend en bestaat ook meer fotomateriaal. Maar we zullen ons best doen een zo eerlijk mogelijk beeld te geven.

Geraadpleegde literatuur:

Diverse Hoornse adressenboekjes

Hoorn-Huizen straten mensen, Hoorn 1982

Nieuwe Kroniek van Hoorn, Hoorn 1891

Hoornse Historie, NHD (1974-1980)

Oproer in de stad was er in 1787.

In het vorige nummer van dit blad vertelde ik u, dat we op dit moment nogal wat aandacht besteden aan de rumoerige tachtiger jaren van de 18e eeuw. Het was een bewogen periode uit de Nederlandse geschiedenis die zijn afsluiting vond in de kleine revolutie van 1787, waaraan ook Hoorn deel had. In het maartnummer ben ik ingegaan op de bronnen die we voor de Hoornse gebeurtenissen uit die tijd bezitten. Nu zullen we eens gaan zien wat er werkelijk gebeurde.

De economische situatie

Zonder wat achtergrondinformatie gaat het niet, al wil ik pas in het laatste artikel van deze reeks echt op het waarom van dit alles ingaan.

De gebeurtenissen op het politieke vlak in de Republiek der Verenigde Nederlanden kunnen niet los gezien worden van de economische ontwikkelingen. Tengevolge van structurele wijzigingen in de Europese economie moest de Republiek in de 18e eeuw met een mindere plaats genoegen nemen dan voorheen. De Gouden Eeuw was definitief voorbij. De gunstige economische ontwikkeling van de Republiek in de eerste helft van de 17e eeuw vormt een onderdeel van de omhooggaande lijn in de internationale conjunctuur waaraan de ons omringende staten, Frankrijk en Engeland, geen deel hadden. De mogelijkheden die de Nederlandse handel tussen ca. 1550 en 1650 geboden werden, waren zo gunstig, dat niet alleen de belangrijkste handelscentra daarvan profiteerden, maar ook die van het tweede plan, waartoe we Hoorn moeten rekenen. De opbloei van de handel in de 17e eeuw beïnvloedde ook de industrie en de andere sectoren van het economische leven in gunstige zin. Na 1750 begint voor Nederland het tij te keren. Engeland en Frankrijk niet meer gehinderd door moeilijkheden met allerlei groepen onderdanen profiteren van de dan inzettende opgaande lijn in de internationale conjunctuur, terwijl de Republiek pas op de plaats moet maken onder meer bij gebrek aan de voor de industriële ontwikkeling noodzakelijke grondstoffen als steenkool en ijzer. Het handelsverkeer blijft hier wel gelijk, maar dat van het buitenland groeit. Naast deze relatieve, kwantitatieve achteruitgang vertoont het beeld kwalitatieve wijzigingen. De goederenhandel maakt in belangrijke mate plaats voor de geldhandel, terwijl de handel in het algemeen zich daarna meer en meer concentreert op Amsterdam en Rotterdam.

De steden van Hollands Noorderkwartier als Hoorn en Enkhuizen hebben van deze concentratie bijzonder te lijden gehad. De economisch historicus De Vries (1) laat zien, dat het aandeel van de uitvoer via de Admiraliteit van het Noorderkwartier — de admiraliteitskantoren fungeerden als een soort douanekantoren — tussen 1753 en 1790 terugliep van 6,8% naar 3,2% van het totaal, terwijl de Admiraliteit van Amsterdam zijn aandeel vergrootte van 49% tot 63,6%. Met dit economisch verval valt een vermindering van de bevolkingsgroei samen.

Wat ons interesseert, is het feit dat deze structurele wijzigingen door de tijdgenoten en met name de patriotten — en dat zijn de mensen die het meest met voorstellen tot verbetering komen van Hoorns stedelijke economie — niet onderkend worden. Men blijft verbetering van de faciliteiten voor handel en scheepvaart praktisch als enig middel zien de stad weer haar oude welvaart te hergeven. Zo wordt nog in febru-

ari 1787 een door 347 hoofdzakelijk patriotse burgers ondertekende petitie tot het stadsbestuur gericht de havens uit te diepen (2). Weliswaar wordt de dreigende verplaatsing van het admiraliteitskantoor als voornaamste argument voor herstel van de haven gebruikt, maar het wordt duidelijk uit dit stuk, dat de welvaart van de stad nog geheel aan de havenfunctie wordt gekoppeld. Deze houding is wel verklaarbaar, want in de voorgaande twee eeuwen had zich een vrij eenzijdige economische structuur ontwikkeld die voor een groot deel beheerst werd door overzeehandel, scheepvaart en de daarmee verbonden scheepsbouw. Daarnaast was de stad toch niet geheel zonder betekenis als marktplaats voor het omringende platteland — met name de kaashandel was belangrijk — en als administratief centrum. Hoorn herbergde binnen zijn muren het College van Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier, de Westfriese Munt en kamers van de VOC en de Geootrooide Westindische Compagnie. De kaashandel was een van de weinige bedrijfstakken die niet door de algemene malaise getroffen werd.

Patriotten en Prinsgezinden

De achteruitgang van handel en scheepvaart had voor grote delen van de Nederlandse bevolking ernstige gevolgen. De industrie die voor een groot deel van de im- en exporthandel, afhankelijk was, moest inkrimpen. Ook visserij en walvisvaart verminderden in betekenis. Het gevolg hiervan was een grote, structurele werkloosheid. Zware, meest indirecte belastingen joegen de prijzen op. Voor hen die aan de verkeerde kant van de samenleving stonden, betekende dit alles bittere armoede, waartegenover slechts een aan alle kanten tekort schietend stelsel van bedeling stond.

Door de contractie van de handel op Amsterdam en de omzetting van goederenhandel in geldhandel, d.w.z. de handel in aandelen en andere geldswaardige papieren, werd het aantal lieden dat van de veranderende economische situatie profiteerde steeds kleiner. Met andere woorden een kleiner wordend groepje werd steeds rijker en een steeds groter wordende groep werd voortdurend armer. Wellicht heeft de patriottenbeweging ook van deze ontwikkeling geprofiteerd, hoewel daarover nog weinig bekend is.

Dat er een samenhang tussen politiek en economie bestond bewijst de in 1780 uitgebroken oorlog met Engeland. Meer dan een eeuw was Engeland voor Nederland de traditionele bondgenoot tegenover het paapse Frankrijk geweest. In handelskringen begon men deze bondgenoot steeds meer te zien als een te duchten concurrent en groeide de neiging steun te zoeken bij Frankrijk. Deze ontwikkeling werd versterkt door het uitbreken van de opstand van de Engelse koloniën in Noord-Amerika, die zouden uitgroeien tot de Verenigde Staten. Veel kooplieden kregen hier de gelegenheid tot het maken van grote winsten uit de smokkelhandel met de opgestane koloniën. Engeland kon deze koopmanspolitiek natuurlijk niet dulden. Een oorlog met de overburen was er het gevolg van. Doordat prins Willem V geneigd was steun te zoeken bij de traditionele bondgenoot Engeland, kon de buitenlandse politiek de inzet vormen van de spoedig oploeiende partijstrijd.

Er bestond reeds lang een tegenstelling tussen de prins van Oranje en groepen uit het regentenpatriaat, die zich van oudsher patriotten noemden. In het laatste kwart van de achttiende eeuw krijgt de patriottenpartij een ander ka-

rakter, doordat ook middengroepen uit de burgerij er deel van gaan uitmaken. Eigenlijk is er over de precieze samenstelling van de patriottenpartij in de verschillende Hollandse steden nog weinig bekend. Het lijkt erop, of ook allerlei lokale belangen van invloed op deze samenstelling zijn geweest. Wel is duidelijk, dat het overgrote deel van de intelligentsia patriots was.

Wat eerst een anti-prinsgezinde beweging was geweest, werd nu een groepering die voorstander was van een vernieuwing van het staatsbestel. Een van de belangrijkste geesten achter de patriottenbeweging was de Overijsselse advocaat en landelman Joan Derk van der Capellen tot den Poll.

De uit onmacht slap gevoerde oorlog tegen Engeland was een bron van kritiek op het bewind van de stadhouder. De patriotten kregen erdoor de gelegenheid in omvang en aanzien te groeien. In 1785 werd de Prins zijn commando over het garnizoen van Den Haag ontnomen, waarop hij zich terugtrok naar Nijmegen in het overwegend Oranjegezinde Gelderland.

De patriotten werden schoorvoetend gesteund door Frankrijk, de Oranjepartij via de gezant Harris door Engeland. In 1786 volgde de schorsing van Willem V als kapitein-generaal van Holland, zeg maar opperbevelhebber van de krijgsmacht, door de Staten van dat gewest. In Utrecht behaalden de patriotten hun eerste grote overwinning: de verkiezing van het stedelijk bestuur door de plaatselijke burgerij.

Maar de steeds radicalere eisen vanuit de burgerlijke vleugel van de patriotten-partij dreef veel regenten terug naar Oranje. De beide groepen kwamen steeds onverzoenlijker tegenover elkaar te staan. Elburg en Hattem werden met geweld weer onder gezag van de Oranjegezinde Staten van Gelderland gebracht. In april 1787 kregen de patriotten door de omzetting van de stadsbesturen van Amsterdam, Rotterdam en Gouda de meerderheid in de Staten van Holland. Er werden „vliegende legertjes” van patriotse vrijwilligers opgericht om het vaak nog weerbarstige Hollandse platteland in bedwang te houden. Prinses Wilhelmina van Pruisen, echtgenote van Willem V, reisde naar Den Haag om een volksofstand te ontketenen, maar werd op 28 juni 1787 bij Goejanverwellesluis door een afdeling gewapende burgers aangehouden. De door haar broer, Frederik Willem II van Pruisen, geëiste genoegdoening werd niet gegeven, waarop zijn troepen binnen enkele weken een eind maakten aan het patriotse regime. Wat volgde, was een politiek van wraakneming en reactie en een vlucht van de patriotse kopstukken naar de Zuidelijke Nederlanden en Frankrijk.

Hoorn

Hoorn was in de jaren 1785 tot '87 overwegend Oranjezind. Niet alleen de sociaal gezien lagere bevolkingsgroepen, maar ook de burgerij en het stadsbestuur. Vreemd, omdat een belangrijke minderheid niet tot de gereformeerde (nu Ned. hervormde) kerk behoorde en deze zo genaamde dissenters kozen over het algemeen voor de patriotten. Zij hadden politiek weinig invloed, omdat voor bestuursfuncties alleen gereformeerden werden gekozen.

En politieke invloed voor de burgerij, de middenlaag tussen regenten en het lagere volk of het „grauw”, was een van de hoofdpunten uit het program van de patriotten. In Hoorn eisten de patriotse burgers herstel van het privilege van 1422, waarbij alle burgers met een zeker vermogen het recht kregen via een verkiezing in drie trappen jaarlijks omstreeks Pasen schepenen en burgemeesters te kiezen. In de loop van

de tijd was het aantal dat het recht bezat aan deze verkiezingsprocedure, de boongang, deel te nemen, steeds meer beperkt. Tenslotte plaatste de burgemeesters nog slechts personen op de lijst van kiesgerechtigde burgers of booncedulle, die zij hun vertrouwen waard achtten. Vanaf 1749 werd de booncedulle bovendien ook nog ter goedkeuring aan de stadhouder gezonden. In 1786, toen de Hoornse regenten ook de Oranjegezinden met de stadhouder overhoop lagen, werd hem dat recht overigens weer ontnomen.

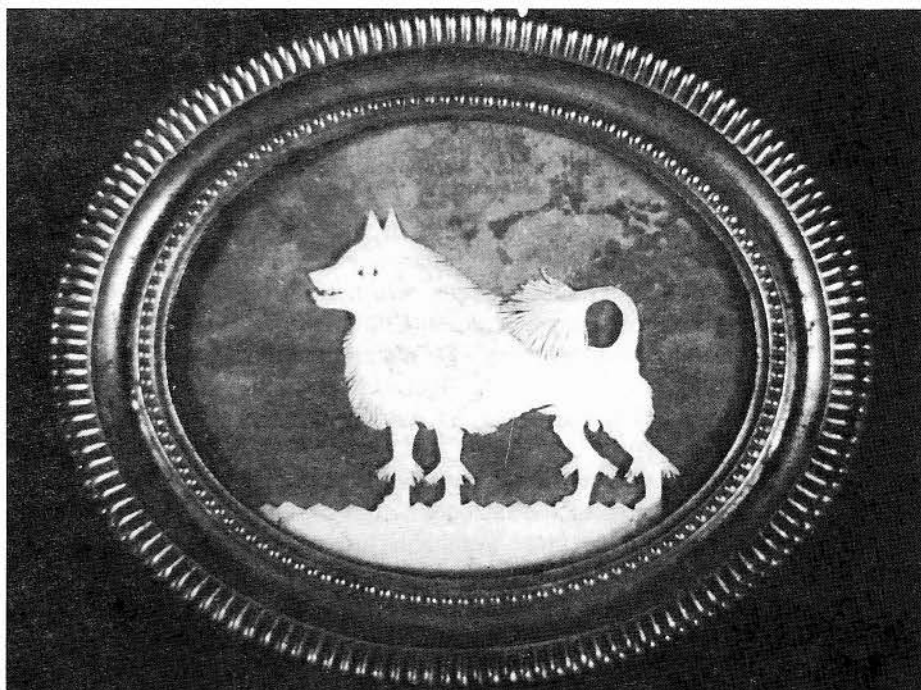
5 december 1785 diende 113 patriotse burgers bij het stadsbestuur een verzoekschrift in alle poorters die daar door hun vermogen voor in aanmerking kwamen, op de booncedulle te plaatsen. Het stuk was voorzien van een uitvoerig historisch overzicht, waarin de rechten van de burgers en de daarop door het stadsbestuur en de stadhouder gepleegde inbreuken werden opgesomd (3). Burgemeesteren en vroedschap reageerden met een dubbelzinnig antwoord, vergrooten het aantal boongangers iets, tot 70 burgers, en lieten de toestand verder bij het oude. De burgers dienden nieuwe verzoeken in de boonlijst te herzien op 5 december 1786 en 26 februari 1787. Het verzoek van 5 december werd door burgemeesteren en vroedschap afgewezen, in het vroege voorjaar van 1787 was de toestand zo gespannen geworden, dat aan uitbreiding van de boonlijst niet meer gedacht werd. Bovendien begonnen de burgers naar andere middelen te zoeken invloed op de stadsregering te verkrijgen: In september 1787 ging men over tot het aanstellen van elf burgergeconstitueerden, het controle orgaan op „alle Hooge en mindere Staat- of stads Collegien”.

Kernen van de patriottenbeweging in Hoorn waren het op 12 januari 1786 opgerichte „Patriottisch Gezelschap” en het Vrijcorps „Voor Vaderland en Vrijheid”. Het eerste had aanvankelijk 31 leden, het tweede 160. Drijvende kracht achter het Patriottische Gezelschap was de secretaris van het College van Gecommitteerde Raden, de fanatieke Enkhuizenaar, mr. Bernardus Blok. Beide organisaties waren niet erg gezien bij de meerderheid van de bevolking en aangezien het vrijcorps het meest naar buiten trad, waren de activiteiten

Vlag van het patriottisch wapenoefenend genootschap „Voor vaderland en vrijheid”. Verz. Westfries Museum. Foto H. Koelman.

Papierknipsel van een keeshond, het symbool van de patriotten. Verzameling Westfries Museum. Foto H. Koelman.

van de soldaatje spelende burgers een bron van provocerend optreden voor de Oranjeklanten.

De relletjes vonden hun voorlopig hoogtepunt op 11 oktober 1786, toen bij de herdenking van de zeeslag tegen Bossu in 1573 een afvuring plaatsvond. Zo'n afvuring was een militaire oefening waarbij veel met vaandels werd gezwaaid en veel heldhaftige toespraken werden gehouden. De patriotten kregen het zwaar te verduren toen zij van hun oefenterrein buiten de Westervoort terugmarcheerden naar de Schuttersdoelen. De magistraat trad daarna zeer slap tegen de ordeverstoorers op.

In de loop van 1787 verscherpten zich de tegenstellingen. De patriotten werden gesteund door de gelijkgezinde meerderheid in de Staten van Holland en in het College van Gecommitteerde Raden met zijn secretaris Blok. Men had wederzijds elkaars steun nodig. De Staten Hoorn voor de uitbreiding van de slechts krappe meerderheid, de Hoornse patriotten de Staten om zich te handhaven tegenover het overwicht van de Oranje partij in de stad. In de komende maanden werd de strijd uitgevochten zowel op straat als binnenskamers op het stadhuis en in het Statencollege aan de Rode Steen.

Met Nieuwjaar is er wel wat rumoer maar blijft het bij losse dreigementen. In maart breken er relletjes uit veroorzaakt door het provocerend optreden van de bode van het Patriotisch Gezelschap, Jan Meijer. Die was op de verjaardag van de Prins, 8 maart, uitdagend met een zwarte cocarde op zijn hoed, het partijsymbool van de patriotten, langs het Hoofd gaan wandelen en had geweigerd, toen hem dat gevraagd werd de cocarde van zijn hoed te nemen. Een paar dagen later had hij een paar vrouwen met oranjestrikken op hun jurk gezegd, dat ze die versiering af moesten doen omdat hij „ze anders voor hun blote kont zou schoppen”. De dames in kwestie gingen direct tot de aanval over, zodat Meijer naar zijn huis moest vluchten, dat daarop door een woedende menigte werd belegerd. De zaak escaleerde tot een burgeroorlog in zakformaat waarbij enkele gewonden en een dode vielen. 5 schepenen en de stadssecretaris vluchtten naar Den Haag. De patriotten vroegen in twee requesten aan de Staten de nodige maatregelen te nemen. Met een kleine meerderheid werd een resolutie in de Staten aangenomen waarin Gecommitteerde Raden gemachtigd werden in te grijpen tot herstel van orde en rust.

Het schijnt, dat Blok met de zijnen deze gelegenheid heeft willen aangrijpen om met steun van de Gecommitteerde Raden de Oranje meerderheid in het stadsbestuur uit te schakelen. Uiteraard verzette de Oranje fractie in het stadsbestuur zich hiertegen. In een gecombineerde vergadering van burgemeesters en vroedschap met het College van Gecommitteerde Raden wordt het stadsbestuur gedwongen de aanstichters van het maart oproer in hechtenis te nemen en het kort tevoren afgedankte Patriotisch Vrijcorps in ere te herstellen. Natuurlijk worden de beslissingen aangevochten — de stadsmagistraat ontzegt het College de bevoegdheid in stadszaken vonnissen te vellen — maar onder het waakzame oog van de legereenheden, die de Staten met de Gecommitteerde Raden hebben meegestuurd, geeft het toe.

Onder invloed van geruchten, dat de Prins een inval over zee in het Noorderkwartier van Holland beraamt, wordt door Blok met de zijnen een Zee Armada geformeerd. Belangrijker is de oprichting van een Vliegend Leger uit leden van de diverse schutterijen van het Noorderkwartier. De patriotten in deze streek waren in het stadium van de werkelijke revolutie beland, zij het wat laat, want het was nog maar krap vier weken voor de algemene ineenstorting van de beweging op 1 oktober.

De revolutie was er een van de bedaarde soort. De patriotse burgerij koos een college van elf burgergeconstitueerden. Dit college verving op 7 september de Oranjegezinde leden van de vroedschap door patriotten. Ook toen al keurden twee patriotse vroedschapsleden deze gang van zaken af. Een latere moderaten- of middenpartij tekende zich hier al duidelijk af. Maar op 23 september zette voor Hoorn al weer de restauratie in. Het revolutionaire bewind was maar twee weken aan de macht geweest. Pas in 1795 kreeg de burgerij na de komst van de Fransen de gelegenheid voorgoed deel te kunnen nemen aan het bestuur.

1. Joh. de Vries, de economische achteruitgang van de Republiek in de achttiende eeuw. 2e dr. Leiden 1968.
2. Archiefdienst Westfriese Gemeenten (AWG). Resolutieboek van Burgemeesters en Vroedschappen 1784-1787, Vergadering 4 febr. 1787.
3. Vertoog van het voorgevallene ontrent de regeringsbestelling der stad Hoorn in de jaren 1785 en 1786. Uitg. door het Patriotisch Gezelschap. Te Hoorn bij Jan Breebaart 1787.

In het kader van mijn studie geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam heb ik van februari tot juli 1987 stage gelopen bij het Westfries Museum (WFM) aan de Rode Steen te Hoorn. Het grootste deel van die tijd heb ik besteed aan een onderzoek dat ik in opdracht van het museum verrichtte. Een onderzoek naar de historie van de gebouwen die door het museum worden gebruikt. De resultaten van het onderzoek zullen worden gebruikt bij de samenstelling van een boekje en een tentoonstelling over het WFM als monument.

Het onderzoek

Het onderzoek begon met een oriëntatie op de geschiedenis van Hoorn en de gebouwen in het bijzonder.

Gelukkig heeft Hoorn enkele grote geschiedschrijvers gekend: Velius in de 17e eeuw, Abbing, Van Voorst en Centen in de 19de eeuw.

In de 20ste eeuw hebben aan het museum verbonden heren als Kerkmeyer, Mulder en Saaltink in enige mate onderzoek gedaan naar de geschiedenis van de gebouwen.

Dankzij deze onderzoekers kreeg ik een helder overzicht, waarmee ik verder kon werken.

Wat het onderzoek enerzijds bemoeilijkte, anderzijds uitdagend maakte, was het feit dat bovengenoemde schrijvers elkaar op verscheidene punten tegenspraken.

Om de waarheid te achterhalen moest ik bewijzen verzamelen. Mijn tweede stap leidde derhalve naar diverse archieven: in Hoorn, Haarlem, Utrecht en Den Haag.

Een verslag van de resultaten van het onderzoek vindt u hieronder.

Middeleeuwen

Het stadje Hoorn is ontstaan aan de kruising van een dijk en waterwegen. In de 14de eeuw lag op deze kruising een sluis, waardoor zeeschepen konden worden binnengelaten.

Rond deze centrale plaats — de Rode Steen — speelde zich ook de markt af en werden de eerste huizen gebouwd, waaronder het oude raithuus en de waegh.

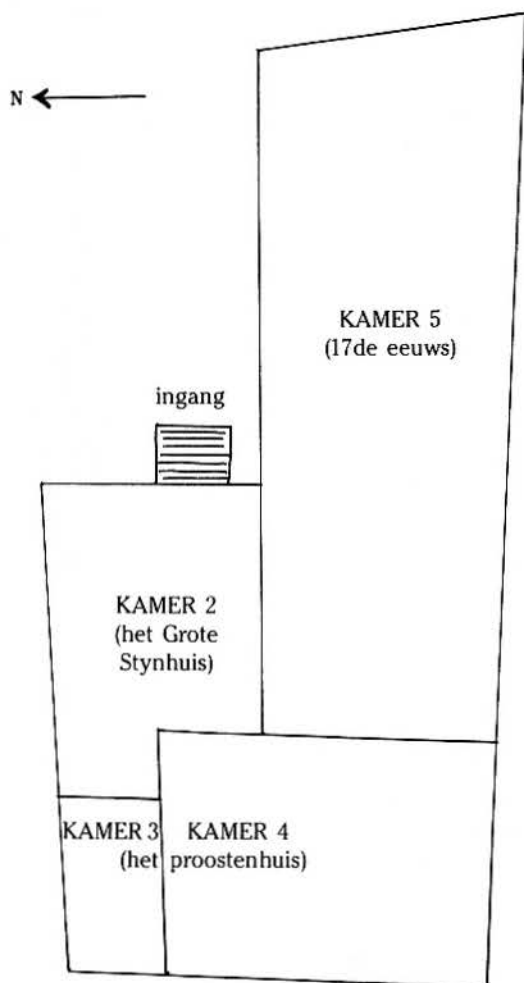
In 1396 lezen we voor het eerst iets over bebouwing op de plaats van het huidige WFM. De baljuw in dit gebied gaf in dat jaar „het Grote Stynhuus” in leen aan zijn neef Jan Claeszoon, de schout van Hoorn.

Uit verschillende oorkonden bleek dat dit huis achter een erf aan de Rode Steen lag, op de plaats waar nu het museum staat.

Onder het museum bevinden zich 3 middeleeuwse kelders. In figuur 1 heb ik de plattegrond van deze kelders gecombineerd met de waarschijnlijke ligging van het Grote Stynhuus. Kelderruimte nr. 2 maakte mijns inziens deel uit van dit Stynhuus.

De steeg naast het WFM draagt pas sedert 1480 haar huidige naam „Proostensteeg”. Daarvoor stond deze bekend als de „Jan Claeyzstege” (zie hiervoor).

Deze naamsverandering hangt samen met de bouw van een tweede stenen huis op de hoek Proostensteeg/Rode Steen. In 1425 bouwde Andreas Vierclen, een zeer vermogend ingezetene van Hoorn, dit huis om zich (als Hoek) te beschermen tegen de Kabeljauwen.

Figuur 1, de middeleeuwse kelders onder het museum.

Van 1450 tot 1460 werd dit huis bewoond door de toenmalige proost van Westfriesland, Philips van Wassenaar.

De proost was vertegenwoordiger van de Bisschop van Utrecht in dit gebied.

Naar de bewoner van dit tweede stenen huis werd het huis Proostenhuis en de steeg Proostensteeg genoemd.

Meerdere proosten hebben in Hoorn gewoond, maar voorzover mij bekend heeft slechts Philips in dit huis gewoond.

Uit oorkonden, diverse literatuur en stadsplattegronden uit de 16de en 17de eeuw heb ik de plaats van het proostenhuis kunnen reconstrueren. De plaats komt overeen met de ligging van de kelderruimten nr. 3 en 4.

Gezien de bouwkundige vorm van deze ruimten, beide gewelkelders, is het ook waarschijnlijk dat zij deel uitmaakten van één gebouw.

Spaanse tot Franse tijd

In de literatuur (Velius, Abbing, e.a.) lezen we hoe het verder gaat met het gebouw.

De proosdij van Westfriesland heeft tot 1573 bestaan. In dat jaar werd Hoorn onder het Bisdom Haarlem geplaatst. Vanaf dat moment neemt de berichtgeving over het gebouw toe.

In 1573 leidde het verzet van de Noordhollandse steden tegen de Spaanse beleggers tot een scheiding in Holland en de vorming van een afzonderlijk bestuur.

De zetel van dit bestuur, voluit „het College van de Gecommitteerde Raden van Westfriesland en het Noorderkwartier” genaamd, werd in Hoorn gevestigd.

De heren vergaderden eerst in het pand Grote Noord 104, maar verhuisden eind 16de eeuw naar „het hooge huys aan de Rode Steen”, waarmee het proostenhuis werd bedoeld. Sindsdien staat het pand bekend als (Staten)Collegie.

In 1603 lieten de heren voor het plein, aan de Rode Steen, een poort bouwen. Op de tekening van Pronk uit 1727 is deze poort nog te zien.

In 1630/1631 kochten zij twee kleine huisjes aan op de hoek van de Rode Steen en de Proostensteeg.

Zij lieten deze huisjes slopen. Daar werd toen de fraaie voorgevel van het museum opgetrokken, en tegelijkertijd kwam de terugliggende gevel aan het voorplein tot stand.

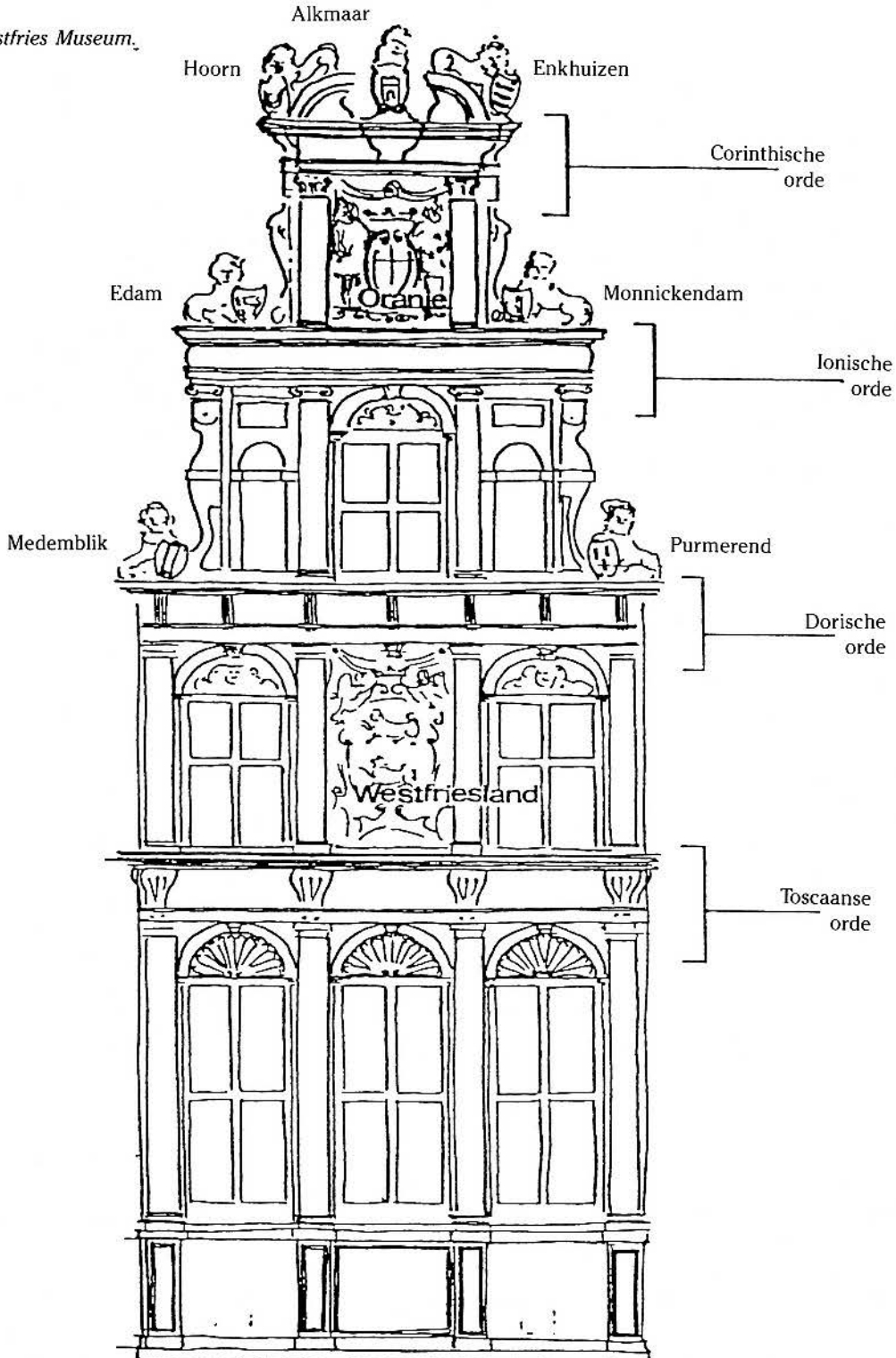
De aanblik van de gevels moet nog mooier geweest zijn, dan ze nu is. De gevels waren namelijk gemaakt van blauw(!) arduinstein uit Namen. Helaas bleek deze steen niet tegen de tand des tijds opgewassen en moest zij in de loop der eeuwen worden vervangen.

De poort werd in 1729 gesloopt en vervangen door het huidige ijzeren hek.

Het bezit van de heren werd in de loop der eeuwen door bouw en aankoop uitgebreid. In 1636 werd achter het Collegie, aan het Achterom, een huisje gebouwd voor de eerste clerk. In 1877/1878 werden twee panden aan de noordzijde aangekocht. Dat is het huidige pand Rode Steen 16. Het jaar daarop werden ze onder één gevel geplaatst en inwendig verbouwd.

Lang hebben de heren niet mogen genieten van deze uitbrei-

De voorgevel van het Westfries Museum.

De Kaasmarkt met het stadhuis in 1784 naar een schilderij van Ouwater in het Westfries Museum. Foto H. Koelman.

ding. Met de komst van de Fransen in 1795 werd het Collegie namelijk opgeheven. Het Statencollegie werd ontruimd, de bescheiden naar Alkmaar en Den Haag overgebracht.

Franse tijd tot heden

De komst van de Fransen betekende een aanslag op de portemonnaie. De belastingen waren hoog en de economische situatie was slecht.

Voor het vaderland werd in het voorjaar van 1795 goud en zilver verzameld. Hiervoor werd het (voormalig) Collegie gebruikt. In het Collegie bleef na 1795 nog één zaakwaarnemer van het regionaal bestuur aanwezig. Tot 1808 werden pogingen ondernomen een intermediair bestuur in stand te houden.

Tevergeefs: in 1808 vestigt de drost, hoofd van het departementaal bestuur, zich in het Collegie. Na enkele jaren verdween ook deze functionaris.

In 1817 werd het Collegie in gebruik genomen door de „rechtbank van eerste aanleg”. Een rechtbank in het nieuwe Nederlandse rechtssysteem, dat op het Franse geïnspireerd was. Deze rechtbank omvatte het arrondissement Noord-Holland boven het IJ, waarvan Hoorn de hoofdplaats was. Voordat de rechtbank het gebouw kon betrekken, moest dit eerst bewoonbaar gemaakt worden. Volgens de berichten was het namelijk „zo lek als een mandje”.

Door bezuinigingen en een nieuw wetsontwerp werd de Hoornse rechtbank in 1877, ondanks allerlei protesten, afgeschaft. Een groot verlies voor de stad Hoorn: zij verloor hiermee haar laatste gewestelijke functie.

Het gebouw — sedert 1817 in het bezit van de gemeente — kostte handen vol geld. De gemeente besloot daarom in 1877 het eigendom af te staan aan de staat, mits deze lokalen ter beschikking zou stellen voor een stedelijk museum. Het Rijk ging akkoord en dit was het begin van het WFM. Het museum deelde het gebouw vooreerst nog met andere instellingen. Van 1878 tot 1888 hadden de Staatsspoorwegen er hun kantoor, van waaruit zij de administratie voerde van de nieuw aan te leggen spoorlijnen naar Zaandam, Enkhuizen en Medemblik.

Tot 1931 was ook het kantongerecht er gevestigd. In 1930 had het gemeentebestuur zich echter tot het Ministerie van Justitie gewend: kantongerecht en WFM behoeften meer ruimte.

Het kantongerecht verhuisde in 1931 naar het pand Grote Oost 53, waardoor het hele pand Rode Steen 1 ter beschikking kwam van het WFM.

Daarbij is het niet gebleven!

Tegenwoordig exposeert het WFM tevens in de ruimten boven de AMRO-bank (Rode Steen 16), en heeft zijn kantoren en werkplaats aan het Achterom.

Zij, die na het lezen van dit verslag, meer willen weten over de geschiedenis van het museum, nodig ik uit de tentoonstelling „Het Westfries Museum als monument” te komen bezoeken. De tentoonstelling loopt van 12 september tot 1 december 1987 en poogt met voorwerpen, tekeningen e.d. een beeld te geven van de geschiedenis.

Voor een uitgebreider documentatie verwijs ik u naar het boekje „Het Westfries Museum” uit de reeks „Kleine Monumenten” geschreven door directeur Ruud Spruit.

Men vraagt ons

H. W. Saaltink

De oogst aan reacties op eerder in deze rubriek geplaatste foto's was ditmaal wat minder dan de vorige keer. Ook ontving ik maar enkele nieuwe foto's. Mogelijk is de vakantietijd daar schuldig aan. In de zomermaanden ga je niet naar foto's in een vergeten laatje of een oude schoenendoos zoeken. Hoewel, het weer noodde juist weer wel tot het bij elkaar grabbelen van oude herinneringen. Hier dus een overzicht van wat mij de afgelopen maanden bereikte. Tegelijk wil ik een gemaakte fout rechtzetten.

Misplaatste heer met dames

Allereerst een paar praktische zaken. Om reacties snel te kunnen verwerken en foto's op tijd te kunnen plaatsen, kunt u zich in de toekomst het best direct tot mij wenden: H. W. Saaltink, Italiaanse Zeedijk 26, 1621 AH Hoorn. Brieven die naar andere redactieleden of naar bestuursleden van de vereniging worden gestuurd, bereiken mij doorgaans te laat om in het eerstvolgende nummer te worden besproken.

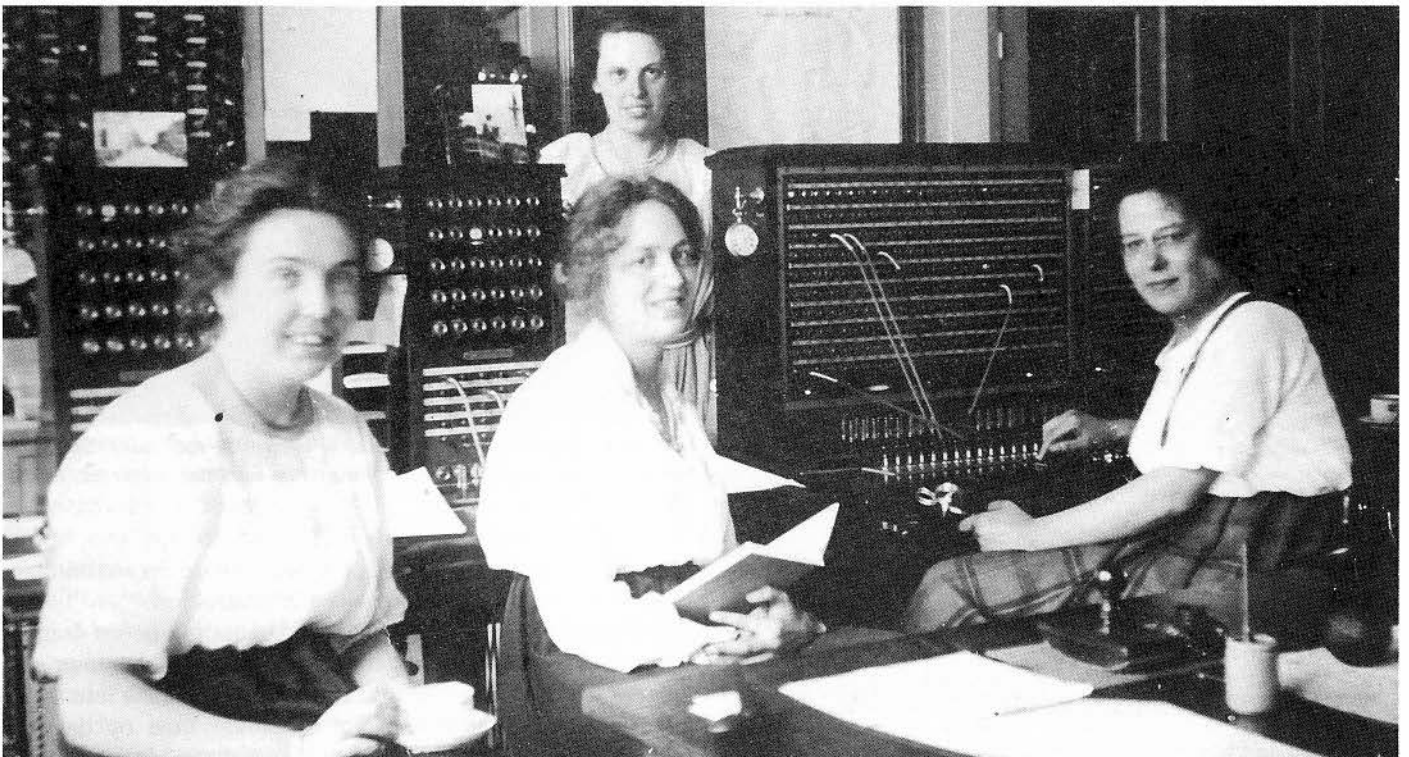

Doordat de drukker in het vorige nummer vergat een foto te plaatsen, werd het slot van het artikel een warrige zaak. Er was daar sprake van een heer met kind en twaalf dames, terwijl de laatste foto slechts negen dames liet zien. Gelukkig

konden we de heer met de drie dames en het kind nog achterhalen op het kantoor van de drukker. Ik laat deze foto dus alsnog plaatsen. De heer is ds. Brüheim, Luthers predikant in Hoorn, ik schat rond 1920. Graag de namen van het kind en de dames.

Telegraaf en telefoon

De onvermoeibare mevrouw Rap-Perwitz stuurde me een zeer plezierige brief met aanvullende gegevens over de beide foto's van de dames van de Hoornse telefooncentrale. Voor degenen met weinig technisch inzicht — ik reken mezelf ook tot die groep — telefonistes waren degenen die het contact tot stand brachten tussen degene die belde en degene die gebeld werd. Men belde dus de telefoniste, die op haar beurt de opgeroepene belde en zo het contact tot stand bracht. Dat gebeurde via grote schakelkasten met lange draden en pluggen. Om deze situatie, die alleen voor de ouderen onder ons nog herinneringen oproept aan lange wachttijden en afgebroken verbindingen, wat duidelijker te maken laat ik een derde foto van de telefooncentrale plaatsen, waarop een dergelijk apparaat duidelijk te zien is. Typisch vrouwenwerk in die dagen, dat leggen van contacten. Mevrouw Rap-Perwitz bevestigde, dat de namen van de dames op de foto's juist waren. De tweede opname werd van Henny Perwitz, haar zuster, gemaakt kort voordat zij ontslag nam wegens haar huwelijk. Zo was dat toen. Men vond, dat getrouwde vrouwen niet buitenshuis behoorden te werken. Dus ontsloegen de overheid en aanverwante diensten hun vrouwelijke werknemers, als deze voor het huwelijk kozen. Henny Perwitz is dit voorjaar op 94-jarige leeftijd overleden.

Telefoonkamer van het postkantoor aan het Grote Oost, begin twintiger jaren

Op de andere foto staat nog een lid van dit sterke geslacht, de in 1900 geboren Jeanette, die nog in leven is. Zij heeft tot haar pensioen als telefoniste gewerkt, vanaf 1924 in Amsterdam. De familie Perwitz zocht het wel in de communicatiemiddelen. De briefschrijfster, haar broer, ook nog steeds lid van onze vereniging, hebben een stuk van hun leven gegeven aan de spoorwegen.

Mevrouw Rap vertelde me ook, dat tot 1920 de stadstelefoon en de rijkstelefoon gescheiden waren. De eerste zat boven het stadhuis, de laatste vormde een deel van het PTT-bedrijf aan het Grote Oost. In het genoemde jaar werden de beide diensten samengevoegd en verhuisde de stadstelefoniste Jeanette Perwitz naar het Grote Oost. Overigens waren alleen de dames Van Hees, Schollee, Van Vliet en Perwitz op deze foto telefonistes. De overigen bedienden de telegraaf. De opname is gemaakt na de samenvoeging en moet dus in 1920 of kort daarna zijn gemaakt.

Tenslotte de namen van de dames op de nieuwe foto. Van links naar rechts To Schollee, Truus Jongbloed en Jeanne Perwitz. Achter het toestel Cor Alltorfer. Bij vergelijking met de eerder genoemde lijkt me dat wel juist te zijn. Mocht ik me hebben vergist, dan hoor ik dat nog wel.

Schoolzaken

Van de post terug naar de school. Van de u reeds bekende heer Van der Oord uit Heemskerk ontving ik een brief met

Het personeel van de openbare lagere school aan de De Messchaertstraat in het midden van de twintiger jaren.

de opmerking, dat deze foto met het personeel van de openbare school aan de Messchaertstraat in het maart nummer, blz. 23, niet van 1927, maar van later datum moest zijn. Hij zelf werkte van 1922 tot 1929 op deze school en een deel van de geportretteerden was hem onbekend. Als bewijs stuurde hij mij twee foto's uit zijn eigen tijd.

Hoewel alle namen van de mensen die hier op de kiek zijn gezet bekend zijn, plaats ik ze toch. Op foto nr. 3 op de eerste rij v.l.n.r. J. van Berkel, J. Zwarekant en Haalebos. De laatste werkte rond 1910 al op de bekende jongensschool op de Ramen. Hij woonde op het Oost en was getrouwd met een dame uit de oude Hoornse regentenfamilie Van Hoolwerff. Op de trap de briefschrijver en Piet Rijswijk. Daarachter de dames Offringa, Tiny Winkel en Bets van Berkel. De plaats onderaan de trap was blijkbaar zeer geschikt voor het maken van groepsportretten.

De beide Van Berkels en Piet Rijswijk zien er op deze foto inderdaad wat jonger uit dan op het plaatje in het maartnummer. Foto nr. 4 moet van iets latere datum zijn, de personeelssamenstelling heeft enkele wijzigingen ondergaan, maar niet veel. De bekende gezichten zijn ook hier jonger dan in het maartnummer. Eerste rij v.l.n.r. Tiny Winkel, G. J. van der Oord, Sien Sieuwerts van de touwslager in de Dubbele Buurt, en Te Boekhorst, die van de Muntstraatschool kwam.

Het personeel van de openbare lagere school aan de Messchaertstraat, midden twintiger jaren. De opname is van iets latere datum dan nr. 3.

Daarachter Bets van Berkel, de stoker van de verwarming — wie noemt me diens naam — en J. Zwarekant.

Let u ook nog even op de kleding. De oudere heren dragen staande boorden, de jongere liggende, zoals dat toen genoemd werd. Van der Oord zelf heeft op de laatste foto souspieds over zijn schoenen. Dat de stoker mee op de foto mocht, moet iets zeer bijzonders geweest zijn. Al met al een aardig tijdsbeeld.

Bij een gevelsteen

F. Uiterwijk

De gevelsteen op bijgaande foto bevindt zich in het pand Grote Oost 83/85.

In het boek: *Hoorn-huizen, straten, mensen*, staat dit pand als volgt omschreven: „Huis onder één dak en achter één gevel met het buurnummer (85); in de de ankers gedateerd 1581; pui later gedicht; gevelsteen. Inwendig eiken houtskellet samen met nr. 85 met krommers in de kap. De gevelsteen stelt voor een baal met twee mannen”.

De heer A. T. Boschma, al heel lang in Hoorn woonachtig, wist mij het volgende te vertellen. In dit huis woonde heel lang geleden een verzekeringsagent. De gevelsteen verwijst naar de werkzaamheden van deze man. Hij beschermde, na betaling, de goederen van de kooplieden tegen diefstal en beschadiging. Op de gevelsteen is de heer achter het pakket de verzekeringsagent. De man ernaast heeft een boevenkap op. Hij stelt dus een boef voor. Vond een reder of koopman het niet nodig zijn goederen te verzekeren dan stuurde deze agent er door hem gehuurde dieven op af, die de onverzekerde spullen even „onder handen namen”. U begrijpt, binnen de kortste keren werd er wel een verzekering afgesloten!

Tot zover de verklaring van de heer Boschma, die niet voor de historische waarheid van dit verhaal kan instaan, maar die in zijn jeugd wel veel Hoornse verhalen heeft doorverteld gekregen.

Kent u Hoorn ook zo?

J. M. Baltus

Merkwaardigheden en minder bekende aspecten van het historische Hoorn

Er kwamen dit keer niet zoveel goede oplossingen binnen. Mevrouw Pitstra-Basjes had aanvankelijk ook moeite: „Hoevel geboren en getogen in Hoorn, was het deze keer niet zo makkelijk om de juiste plek te vinden. Maar we zijn er toch weer uitgekomen”. Ook de heer Ben van Tartwijk moest zijn luie stoel verlaten om daadwerkelijk in Hoorn te gaan speuren, klaagt hij in zijn brief.

De volgende inzenders zonden foutloze oplossingen in:

K. Semeyn, Van Beyerestraat 63; R. Mantel, Metselaarstraat 13; B. van Tartwijk, Hoogkarspel; mevr. D. Hellingman-Schuitemaker, Pieter Florisstraat 22; mevr. J. Pitstra-Basjes, Keern 24; Fam. Lampe, Frederik Hendrikstraat 31 en M. C. Mes, Koepoortsweg 11. De dobbelstenen rolden deze keer het getal zeven en daardoor kwam als winnaar uit de bus de heer Mes die binnenkort de boekenbon krijgt toegezonden.

Nu de oplossingen:

1. Ik citeer R. Mantel: „Dit is de oude hijsinstallatie van steenhouwerij L. Vogelpoel op de Westerdijk die hier voorheen gevestigd was, tussen de nrs. 9 en 15. De huisjes met de nrs. 11 en 13 werden in 1955 onbewoonbaar verklaard en in 1958 gesloopt”. M. C. Mes vertelt nog dat het hier een hijswerktuig betrof om granietblokken te verplaatsen.
2. Zelf dacht ik in mijn jeugdige oud-Hoornse onschuld dat er in onze stad maar één zo'n steen met een haan erop was. Maar de meeste inzenders maakten me duidelijk dat er méér zijn, namelijk op vooroorlogse PEN-huisjes, op de Vale Hen, in het doodlopende stuk van de Trommelstraat en aan het Gerritsland, hoek Gasfabriekstraat. Mijn foto was van laatstgenoemde plaats.

Waarom een haan, en waarom een hond op die huisjes? De fam. Hellingman heeft het uitgezocht. Ze kregen een artikel te pakken uit het blad *Alles Elektrisch* van de PEN uit 1933. Daarin wordt uitgelegd dat de dierafbeeldingen de op de deur aangebrachte waarschuwing *Openen is levensgevaarlijk* onderstrepen. De haan staat daar om zijn waarschuwing uit te kraaien: Mij is dit huis ter *bewaking* toevertrouwd, geen onbevoegde mag er binnen. De hond symboliseert een *verdedigende* taak. De haan doet dus een beroep op ons verstand en wie daarvoor niet gevoelig is, krijgt te maken met de hond, die niet verder argumenteert, maar toehapt. Maar zegt de schrijver van het artikel, eigenlijk zijn de gevelsteentjes bedoeld als versiering van de in strakke lijnen opgebouwde hoogspanningsgebouwtjes. Een andere verklaring is wat leutiger: de dieren becommentariëren het wonder van de elektriciteit: de haan kan het niet bekraaien zo mooi als die is en de hond kan het niet belopen zo snel als die gaat.

3. Achtergevel van Munnickenveld 19, te zien vanuit het Claas Stapelshofje.
4. Pakhuisje in de Ramen, nr. 27 naast de voormalige Doopsgezinde pastorie.
5. De huizen met houten topgevels staan in de Geldersesteeg, nrs. 19 en 21.
6. Venster van een van de huisjes rechts in het Claas Stapelshofje.

Dan nu de nieuwe „zoekplaatjes”.

1. Een oud put- of riooldeksel met het woord STAD erop. Om te helpen; in de buurt van de havens. De enige?
2. Landelijk huisje, toch in het oude Hoorn! Waar?
3. Twee grafzerken op een voormalig kerkhof in het hartje van Hoorn. Waar precies en om welk kerkhof gaat het? En weet u iets over de overledenen?

4. In *Hoornse herinneringen* van Braasem en De Ruyter de Wildt staat op p. 78 een foto van een berg afgedankte gaslantaarns: Hoorn ging over op elektrische verlichting. Eén zo'n gaslantaarn bestaat nog steeds. Waar?
5. Een Grieks zuiltje met een Composiet kapiteel en dat in het nuchtere Hoorn! Gaat het hier om een Hoornse tempel?
6. Er zijn er nog een aantal, van die oude, vaak nogal verslonsde pakhuisjes. Over een jaar of tien zijn ze misschien allemaal gesloopt of onherkenbaar verbouwd. Kent u dit merkwaardige exemplaar met zijn gevel als de kop van een Indiaanse totempaal?

Oplossingen graag naar J. M. Baltus, Grote Oost 98-100 (schriftelijk).

Weet u wat meer af over het afgebeeld pand e.d., dan lezen we dat graag. Een compleet goede oplossing kan u een boekenbon opleveren.

P.S. In ben zeer benieuwd hoeveel mensen er dezer dagen met gebogen hoofd langs de Hoornse havens schuifelen op zoek naar een bepaalde putdeksel. Misschien worden er dan ook diverse verloren portemonnaies en wat dies meer zij gevonden...

foto 1

foto 2

foto 4

foto 3

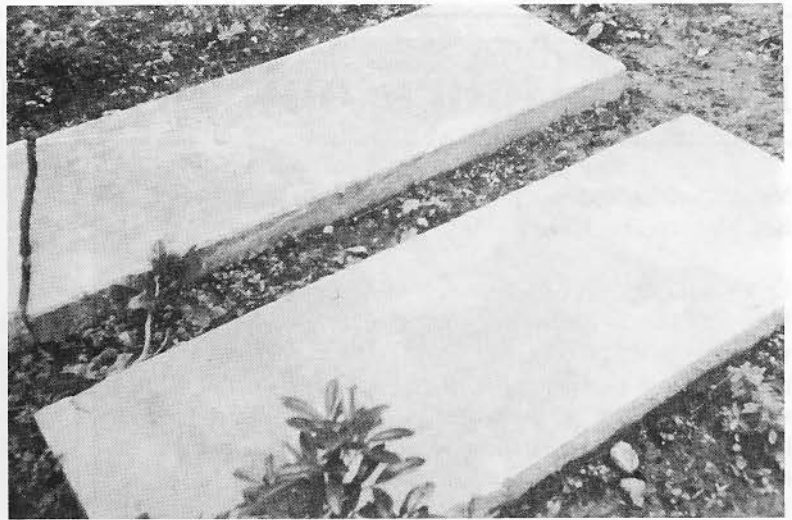

foto 5

foto 6

De Jachthavens van Hoorn 2

Het ontstaan van de Westerhaven

R. de Knegt

In de vorige aflevering van het Kwartaalblad is ingegaan op de ontwikkeling van het pleziervaarttuig vanuit het „jacht ten oorlog” en is gewezen op een vroege voorloper van de tegenwoordige jachthavens, nl. de in 1690 aangelegde haven bij de Draaibrug. De Grashaven, die als laatste beschikbaar is gekomen voor de watersport, is eerder ontstaan en het verleden van deze haven staat in nauw verband met de oorspronkelijke oorlogsfunctie van jachten.

Het drukke scheepvaartverkeer in de Hoornse havens, dat aanleiding was om in 1690 een jachthaven aan te leggen, verdween grotendeels in de volgende eeuw. Er was geen ruimtegebrek meer in de havens waardoor de speciale meerplaats voor jachten minder belangrijk was geworden. Het voortbestaan van de jachthaven werd niettemin gerekend tot in de 19de eeuw. De economische achteruitgang van de stad eiste vooral rond de eeuwwisseling haar tol: doordat het aantal stedelingen sterk verminderde, woog het onderhoud van allerlei openbare voorzieningen erg zwaar. In de zomer van 1809 besloten Burgemeester en Wethouders „...tot afbraak te verkopen de Oude Draybrug met desselfs jagthaven, zoo als dezelve tans is te zien...” Uit de verkoopvoorwaarden blijkt reeds dat het gaat om het uittrekken van de resterende paalstompen zoals ook duidelijk blijkt uit de anonieme tekening. De schamele resten van de brug, de jachthaven en de zgn. St. Pieters Kaai brachten f 235,— op. (1)

Oorlogshaven en admiraliteitswerf aan de Westerhaven

Een andere haven die momenteel van belang is voor de watersport, de Grashaven, is aanvankelijk bedoeld geweest voor algemene handelsvaart en ook voor vissersschepen. De

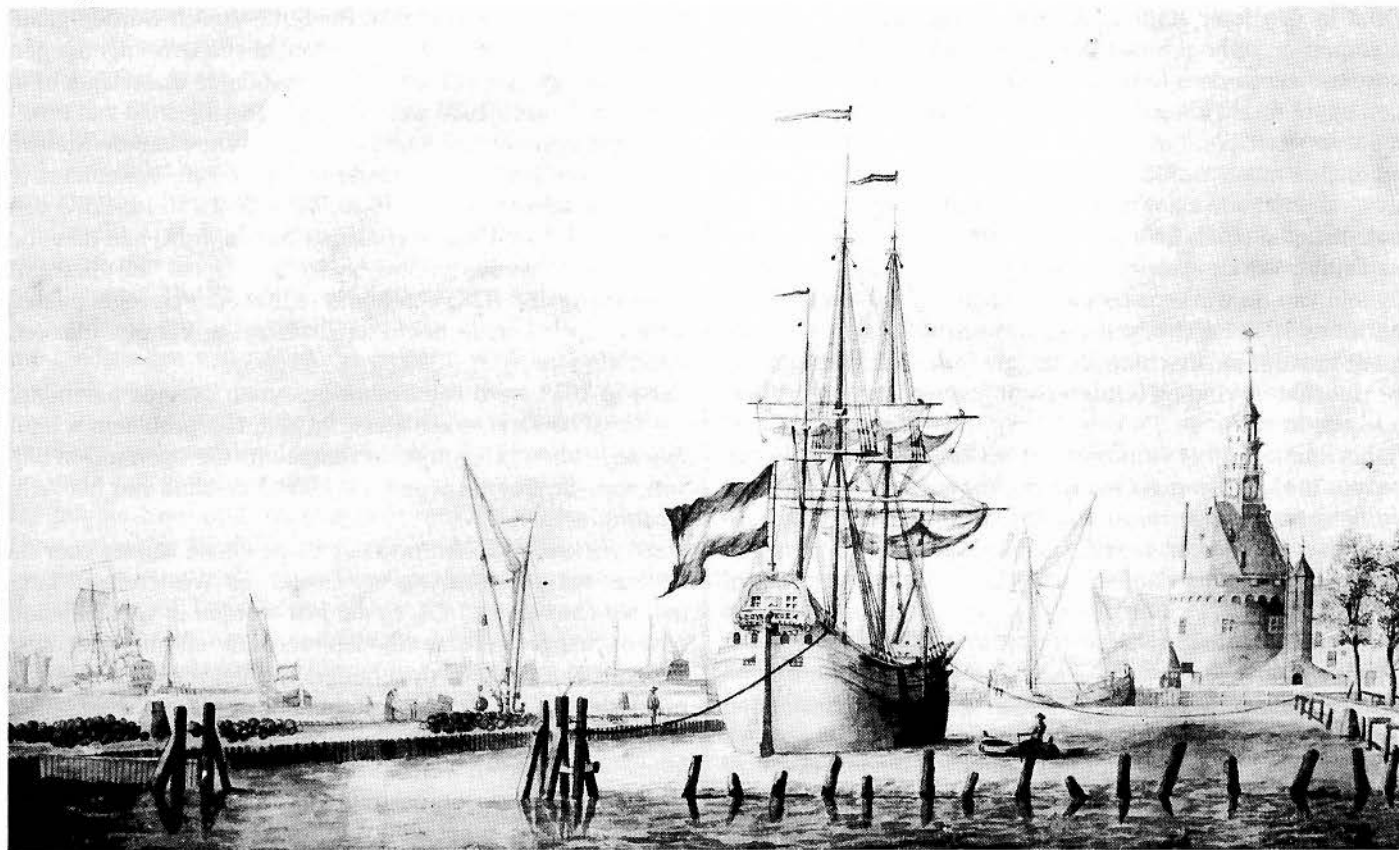
Admiraliteit van het Noorderkwartier kreeg hier echter de ruimte om een werf te vestigen en later ontstonden zelfs plannen voor de aanleg van een oorlogshaven.

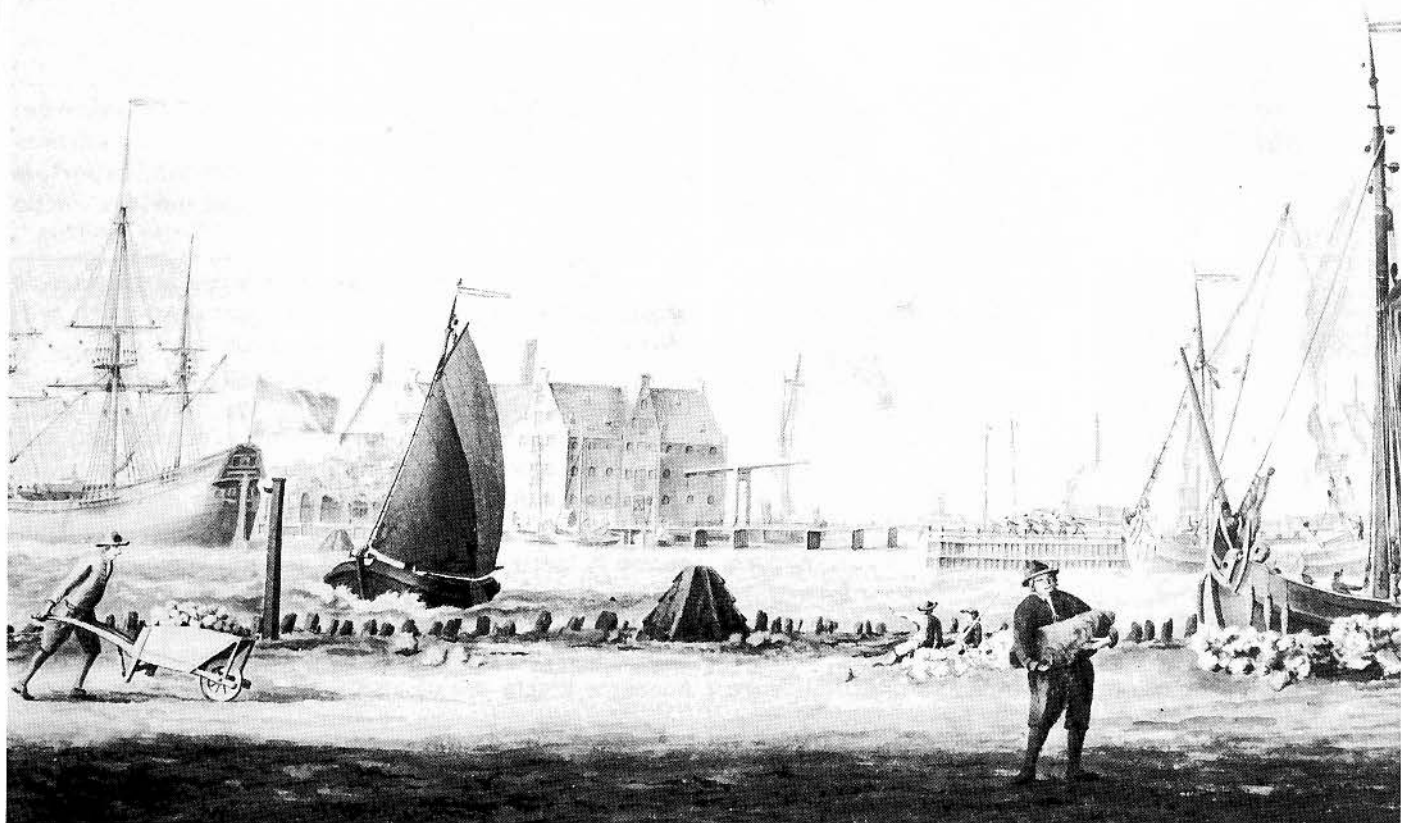
De aanleg en ontwikkeling van de tegenwoordige Grashaven is enigszins in nevelen gehuld, enerzijds doordat een stuk van de haven onderdeel vormde van de voorgaande havenuitbreiding, nl. de Oosterhaven, anderzijds doordat in het verleden iedere uitbreiding met „Nieuwe Haven” werd aangeduid hetgeen het onderscheid achteraf bemoeilijkt. Regelmatig zijn bij het stadsbestuur plannen tot uitbreiding en verbetering van de havens ingediend en de mate waarin deze zijn verwezenlijkt vormt een afspiegeling van de economische kracht van de stad.

De ontwikkeling van de havendammen

Bij het maken van nieuwe havens werd niet uitsluitend gedacht aan extra ruimte om schepen te kunnen meren maar ook aan het beveiligen van de stad tegen stormgeweld. In eerste aanleg bestonden de havens uit golfbrekers in de vorm van lange dubbele rijen ingeheide palen die verstevigd waren door schoorpalen en onderling verbonden door bouten. Waar het voor de scheepvaart nuttig leek waren de pa-

De Kielhaven gezien in de richting van de Hoofdtoren met op de voorgrond de resten van de Draaibrug. Links zijn de zgn. „stoelen te zien waarop het eigenlijke draaiende brugdeel rustte; voor het vaste brugdeel (de palenrij rechts) was de jachthaven aangelegd. Anonieme tekening van voor 1809. Collectie Westfries Museum.

Zicht op het Oostereiland met imponerende pakhuizen in gebruik bij de Admiraliteit. (Tekening collectie Westfries Museum.)

len voorzien van loopbruggen.

Omdat het dichtslibben of verzanden van de vaarwegen reeds vroeg in de 17de eeuw als een probleem werd ervaren, ging men vrij spoedig over tot het „dichten” van de dubbele palenrijen met behulp van sparrehout en bladriet met daar bovenop zware keien om het geheel op zijn plaats te houden.

Eerst in een later stadium is men overgegaan tot het aanplampen en ophogen van deze constructies. Om dergelijke kostbare zeewerken te beschermen tegen stormschade werden op de meest kwetsbare plekken voor de palen „Wierriemen” (=wierdijken) aangelegd, die op hun beurt weer met ingeheidde palen werden beschermd. In de meeste gevallen was stormschade de directe aanleiding tot reparaties maar enkele keren (zoals in 1680) was de algehele staat van verval aanleiding om de havenwerken te versterken. De grootschaligheid van de werkzaamheden staat m.i. in verband met het sinds 1632 beschikbaar zijn van een weliswaar kostbare maar functionele machine: de baggermolen van Niengh. Deze Hoornse uitvinding is interessant genoeg om nog eens op terug te komen.

In het kort komt het erop neer dat het aanleggen van nieuwe havens in Hoorn een aaneenschakeling van uitbreidingen en verbeteringen is geweest, waarbij na het voltooiën van de ene haven werd voortgewerkt aan de volgende. Lang niet alle werkzaamheden hadden betrekking op de scheepvaart.

Havenuitbreiding

In verband met de sterk toegenomen scheepvaart bestonden er reeds vroeg in de 17de eeuw plannen om de havens sterk te vergroten.

Toen in 1612 de havenuitbreidingen aan de oostzijde van de stad (de Buitenluidijk) werden vastgesteld, bestonden er

ook reeds plannen voor havenuitbreidingen tot aan de Westerpoort. In datzelfde jaar werden hierover onderhandelingen gevoerd tussen burgemeesters, dijkgraaf en eigenaren (ingelanden) van de grondpercelen aan de Westerdijk. (2) Hierdoor zou in 1629 de grond in kavels uitgegeven en de havenplannen uitgevoerd kunnen worden.(3)

In 1630 worden de werkzaamheden voor een haven ten westen van het Hoofd aangevat. Burgemeesteren worden geautoriseerd om het benodigde kapitaal bijeen te brengen tegen maximaal 5% rente (4) en om de benodigde materialen in te kopen.(5) In april 1630 werd de ligging vastgesteld van enkele palendammen: „De kaart vertoont synde van de Nieuwe Have te maken is verstaan de palen aan de buitenkant te slaan 125 roeden (roede: 10 m, 125x10=1.250 m; RdK) van den dyk af, met 4 haayen (=heistellingen; RdK) aan de eene zijde, en van de andere zyde 2 haayen. Bij het gat (=haveningang; RdK) een hoofd te maken, een regel paalen lijnregt op het oude hoofd aan, om zyl te kunnen maaken altijd.”(6)

Eerst in 1633 werd een besluit genomen over de palendam die vanaf de Kuyt in zee zou strekken. Het probleem schijnt hier te hebben gelegen in de vaarruimte die open moest blijven voor de waterschepen die vlakbij de sluis van het Achterom meerden.(7)

Deze werken betroffen nog slechts de eerste aanzet voor de havens; het ontstaan van het Ooster- en Westereiland kunnen we dateren op 1656. In dat jaar werden in verschillende havens baggerwerkzaamheden verricht en met het slijk werd het Oostereiland opgehoogd. Kroniekschrijver J. Spruyt meldt dat in dat jaar het Westereiland werd beschoeid — het was kennelijk al eerder opgehoogd — en tevens dat er een kleine vissershaven werd aangelegd.(8) In 1658 wordt in een resolutie van het stadsbestuur nog slechts gerept van „het nieuwe eiland aan het eind van het West”(9). De aanduiding

Westereiland blijft zeer lang algemeen gebruikelijk, pas later komen we incidenteel de benaming Vissers Eiland tegen (10).

In 1657 is de aanleg van het Oostereiland ver genoeg gevorderd en de bodem voldoende ingeklonken om te bebouwen, gezien het feit dat koopman Cornelis J. Schuijt bij het stadsbestuur een verzoek indient voor de koop van een erf van 100 voet om te betimmeren. (11) Voorts werd in 1659 na enig aarzelen het eiland op verzoek van Schuijt bestraat, vanaf de verbindingsbrug tot voor zijn gebouwen, op voorwaarde echter dat verder onderhoud voor zijn eigen rekening zou zijn. Het stadsbestuur had de handen reeds vol aan stormschade aan het heiwerk in de haven. (12) Eerder was al besloten dat beide eilanden een sterkere beschoeiing dienden te krijgen en dat er een „schinkeldijk” (=verbindingsdijk) tussen de eilanden moest worden geheid (13).

Deze dijk was bij storm het meest kwetsbare deel van de havenwerken en werd in de wandeling „de Haai” genoemd vanwege de vele herstelwerkzaamheden die er nodig bleven. Het was een duur stukje zeevering: „Maar deze zoo even gemelde Haij, heeft deze stad, niet alleen toen, maar

ook geduurig en altoos naderhandt tot onderhouding considerabel veel gelt gekost. Dit zoude in hondert jaren tijds, al een sware zomme belooopen.” (14).

Gebruikt bronnenmateriaal berust bij het Streekarchief Westfriese Gemeenten.

Noten:

1. Oud Archief Hoorn, Stadswateren en grachten. Bergnr. 2509.
2. Resolutien Burgemeesteren en Vroedschappen 14-6-1612.
3. Res. Burg. en Vr. 29-12-1629.
4. Res. Burg. en Vr. 10- 4-1630.
5. Res. Burg. en Vr. 16- 2-1630.
6. Res. Burg. en Vr. 10- 4-1630.
7. Res. Burg. en Vr. 5- 4-1633.
8. Jur. Spruyt, Geschiedenis der stad Hoorn, blz. 188-189. (OAH bergnr. 35).
9. Res. Burg. en Vr. 6- 7-1658.
10. Bijvoorbeeld Res. Burg. en Vr. 23-6-1748.
11. Res. Burg. en Vr. 2- 2-1657.
12. Res. Burg. en Vr. 24- 4-1659.
13. Res. Burg. en Vr. 24- 7-1658.
14. Klaas van Voorst, Kroniek van Hoorn deel 5. Bijlage Scheepvaart. (OAH bergnr. 24).

Genealogie Sweering

H. W. Saaltink

Opkomst en ondergang van een familie in Hoorn.

Het zou een goede ondertitel zijn voor de genealogie die ik van onze leden ter recensie in dit blad ontving. Meestal ben ik wat huiverig voor een bespreking van dit soort geschriften, maar het werkstuk van de heer Sweering ligt zover boven het gemiddelde, dat ik zonder bezwaar een beoordeling kan geven. Hierna dus wat aantekeningen bij „Het reilen en wegzeilen uit Hoorn van onze voorouders, ...Sweering”.

Begrip voor achtergronden

De doorsnee familiegeschiedenis is voor de buitenstaander niet om door te komen. Ze bestaan uit saaie opsommingen van namen, data en plaatsen, die blijk geven van veel vlijt, maar weinig inzicht verschaffen van de wereld waarin de voorouders van de samensteller leefden en werkten. Op zichzelf bestaat er geen enkel bezwaar tegen het verzamelen van voorouders, als men de resultaten van dergelijke speurtochten maar niet gaat publiceren. Het is opvallend hoeveel leesbaarder een genealogie wordt, als de schrijver, zoals de heer Sweering — of beter de heren Sweering, want het werk blijkt een coproductie te zijn — zich gaat afvragen, waarom de dingen gebeurden, zoals ze gebeurden.

Omstreeks 1760 komt een katholieke Jan Sweering uit het Emsland, een streek net even over de Gronings-Duitse grens, naar Hoorn. Het was een tijd waarin het nog welvarende Holland een grote aantrekkingskracht uitoefende op de arme landstreken van noordoost Nederland, Noord-Duitsland en zelfs Scandinavië. Een deel van hen kwam hier alleen naar toe in de zomermaanden, als seizoenarbeider, de bekende hannekemaaiers, anderen, zoals de Sweerings trachten hier een geheel nieuw bestaan op te bouwen.

De familie Sweering breidde zich snel uit na vestiging in Hoorn. De vijf kinderen van de eerste Jan, die volwassen werden, wisten zich op te werken tot welvarende middenstanders of konden huwelijken in dit milieu aangaan. Ook verwierf de familie in de eerste helft van de negentiende eeuw een redelijk omvangrijk bezit aan onroerend goed. Volgens de telling van het kadaster in 1830 bezaten de Sweerings toen 9 huizen, 2 pakhuizen, 3 percelen weiland en een smeersmelterij. We krijgen de indruk, dat die smeersmelterij, waar uit dierlijke vetten, de grondstof voor kaarsen werd vervaardigd, het belangrijkste bestaansmiddel

binnen de familie is geweest. Wanneer in de tweede helft van de negentiende eeuw meer en meer olie- en gaslampen in plaats van kaarsen worden gebruikt, gaat het ook met de welvaart van de familie Sweering achteruit. De Sweerings verlieten het plattelandsstadje Hoorn, waar niet veel meer om ging en trokken naar het economisch weer opbloeiende Amsterdam.

Kritiek

Het duidelijk laten uitkomen van de komst naar Hoorn op het moment dat de stedelijke economie nog kansen voor immigranten biedt, en het vertrek naar Amsterdam, als daar de perspectieven gunstiger zijn, is een pluspunt. Hetzelfde geldt voor het inzicht dat de welvaart van de familie bepaald werd door een bedrijfstak, die op een zeker moment geen toekomst meer had.

Het vermelden van ieder in Hoorn die de naam Sweering droeg, maar niet met de besproken familie verwant was, werkt verwarrend.

Het verhaal had iets meer structuur moeten hebben. Een korte inleiding, dan iets over de leden van de familie en dan iets over de economische basis. Het geheel kan dan worden afgesloten door een conclusie. Een aanbrengen van een duidelijke scheiding tussen dat wat de schrijver in de archieven heeft gevonden en de daaruit gemaakte gevolgtrekkingen bevordert de leesbaarheid. Nu verzandt het verhaal na een redelijk begin in de weergave van een reeks testamenten en andere notariële akten.

Repicdatie lijkt me een onjuist overgenomen term. Tenslotte had het werk een kortere en duidelijkere titel moeten hebben. Ondanks deze tekortkomingen kan ik het werk bij de liefhebbers — en dat behoeven niet alleen verwanten van Sweering te zijn — van harte aanbevelen.

Stadsbeeld – restauraties wijzigingen – verval

J. M. Baltus

d.d. 22 augustus 1987

Glop

Beeldverstorende uitbreiding winkelpand.

Glop achter St.-Jansgasthuis

Grote Havensteeg 20 (beeldbepalend)

Groentezaak met woning; wordt verbouwd en gerestaureerd.

Grote Havensteeg-hoek Rode Steen

Grote Noord 25-31 (inclusief monument)

Bouwwerkzaamheden t.b.v. C&A-zaak in volle gang.

Grote Noord 31-25, gezien vanaf Achterom

Grote Noord 15 (monument)

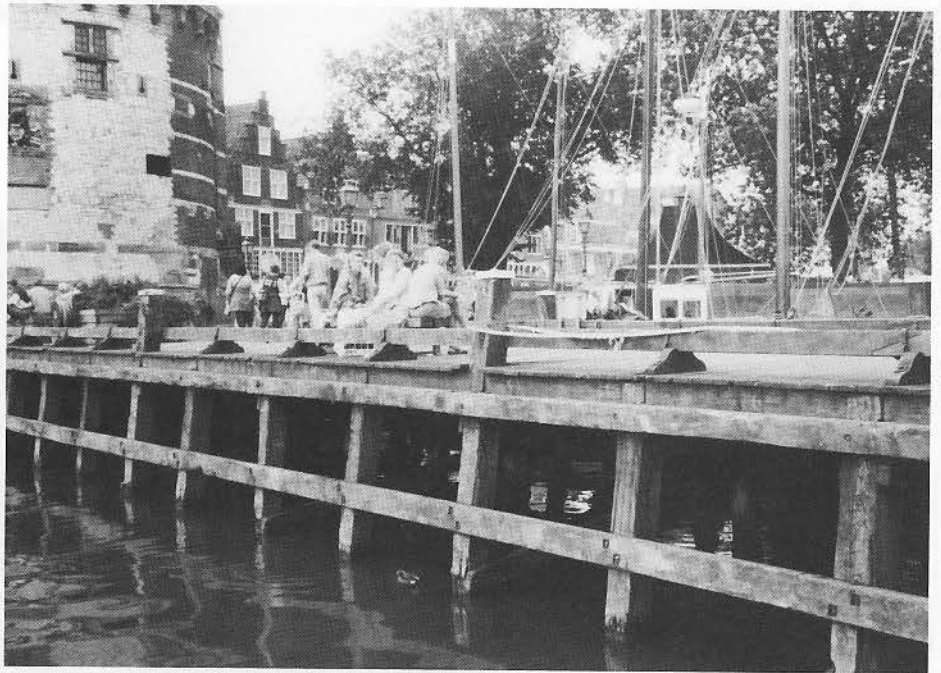
R.K. Kerk uit 1882. *Stichting Koepelkerk* ijvert voor restauratieplan.

St.-Cyriacuskerk oftewel Koepelkerk

Grote Oost 19 (beeldbepalend)
Hoofd (monument)

Herstel in volle gang. Woonhuis.
Houten Hoofd; behoeft dringend herstellingsbeurt

Houten Hoofd

Hoofd 2 (monument)
Kerkplein 8
Kerkplein 29 (beeldbepalend)
Kerkplein 30A
Kerkplein 39 (monument)

Hoofdtoren uit 1532, behoeft dringend restauratie.
Garage. Wordt opgeknapt.
Woonhuis. Wordt vernieuwd in monumentale stijl.
Gesloopt voor aangepaste nieuwbouw.
Voormalig Sint-Jansgasthuis uit 1563, ook Boterhal genaamd. Vooral voorgevel in ernstige staat van verval en ontsierd door reclame. Plan voor restauratie in voorbereiding en plan voor functiewijziging.

St.-Jansgasthuis of Boterhal

Koepoortsbrug
Korenmarkt 13 (beeldbepalend)
Oostereiland (beschermd stadsgezicht)

Oude Doelenkade (beschermd stadsgezicht)

In staat van verval.
Woonhuis. Wordt gerestaureerd.
Plan voor nieuwbouw als uitbreiding van de gevangenis. Dit houdt een aanslag in op het historisch stadsgezicht vanuit zee.

Aantasting havengezicht door Volendamachtige reclame-attributen.

Oude Doelenkade

Proostensteeg 15-17

Laag, gepleisterd woonhuis met dwarskap. Restauratie t.b.v. Westfries Museum in volle gang.

Proostensteeg

Ramen 11 (monument)

Brede trapgevel van het Haarlemse type. Plan voor restauratie.

Ramen 29 (monument)

Voormalige pastorie Doopsgezinde Gemeente. Fraai herenhuis uit 18e-eeuw.
Plan voor restauratie.

Ramen 29

Visserseiland

Nieuwbouw woonwijk aan het water voltooid.

Nieuwbouw Visserseiland

Westerdijk anno 1987

Westerdijk (Provinciaal monument)

Plan voor bouw vijfsterrenhotel door Hoornse gemeenteraad goedgekeurd. De vereniging Oud-Hoorn verzet zich tegen deze nieuwbouw wegens de gevolgen voor het historisch havengezicht en de precedentschepping voor volgende plannen tussen Visserseiland en Galgenbocht.

Zon 11 (monument)

17de-eeuws woonhuis (thans opslagruimte). In staat van verval.

Hoorn en de VOC

Ton Kahlman

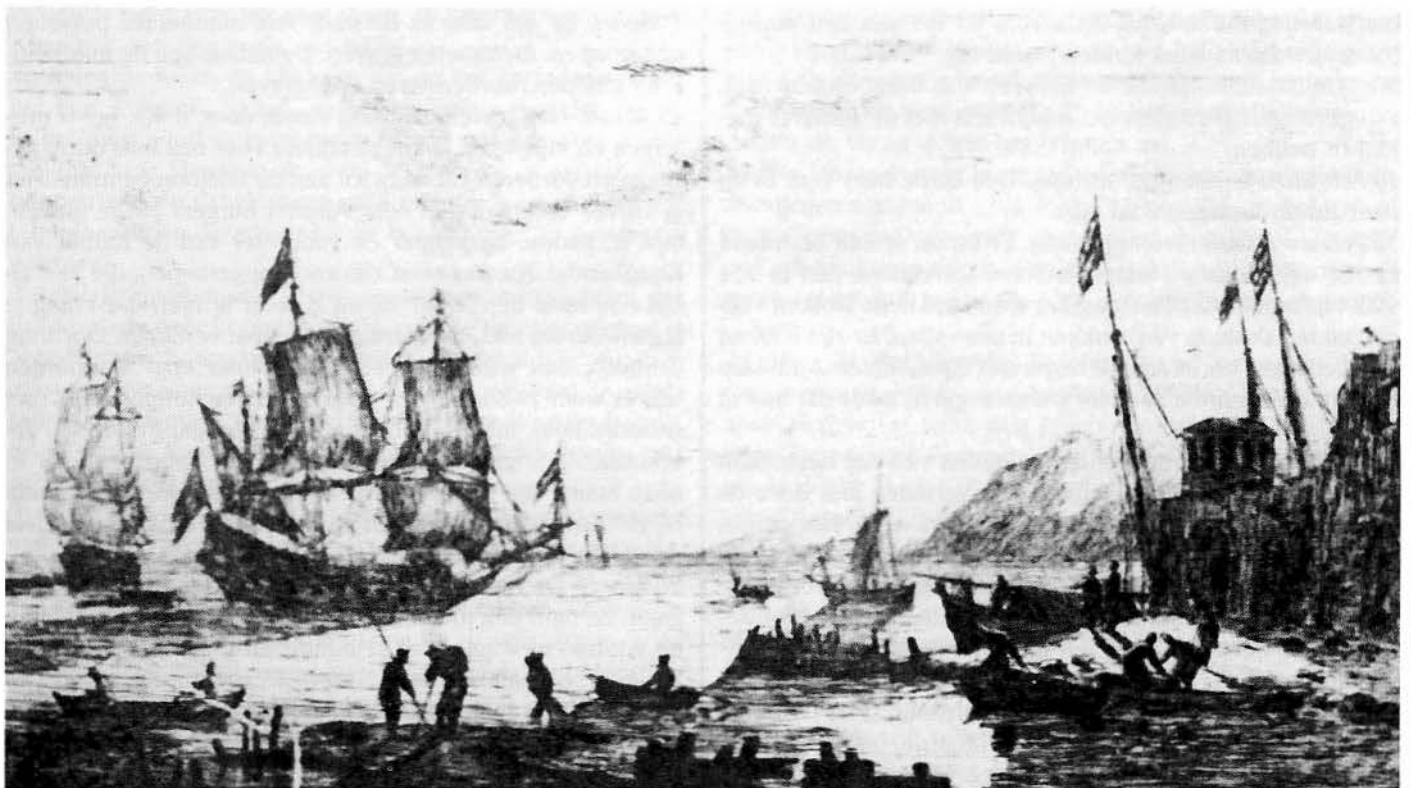
Nu Hoorn, onze stad in het teken staat van de „Verenigde Oost-Indische Compagnie”, leeft ook weer de glorie van schepen en hun bemanningen op die verre reizen gingen. Zijn er ook heel wat schilderijen, tekeningen alsmede etsen gemaakt van die tochten.

Er was in die jaren van het midden der zeventiende eeuw ook een kunstenaar die als stuurman op zo'n schip meevoer. Dat was ene Reinier Nooms (genaam Zeeman). Vooral als etser van de reizen op Oost-Indië is de man beroemd geworden.

Aangezien ik een viertal etsen van die kunstenaar bezit, leek het mij een goede gelegenheid dit in het blad van oud-Hoorn

neer te schrijven. En er een prent in te laten afdrukken. De vier prenten zijn indertijd in het Westfries Museum door de kunstenaar Laurentius als echt bevonden. En getaxeerd op een waarde van f 300,— per stuk.

Aangezien ik ze wil wegdoen, dacht ik dat het gebeuren rond de VOC-gebeurtenis daarvoor te kunnen gebruiken. Ik hoop dat er liefhebbers voor zijn te vinden. Geïnteresseerden kunnen telefonisch contact hierover opnemen. Tevens wil ik hierbij mijn dank uitbrengen aan de redactie van Oud-Hoorn. Het telefoonnummer voor serieuze gegadigden is 36195.

Hoorn in de verdrukking 1940-1945 (6)

C. Kerkmeijer-de Regt

Op één van de „hofjes” van de Venenlaan verbouwde men in 1944 eigen „tabak”.

11 Februari. Gister gingen er een massa vliegtuigen over in de loop van de morgen; later, ± 1 uur, kwamen ze weer terug en om ruim half twee kwam er één achteraan, die blijkbaar een mankement had, want hij vloog veel lager dan de andere. Plotseling een hevige geschiet met mitrailleurs, die bij de melkfabriek, die aan het Achterom en die van een oorlog-scheepje, dat aan het houten hoofd lag.

Mej. Dell, onderwijzeres, en meneer v. d. Berg, onderwijzer, zijn gevangen genomen; het schijnt iets met de Joden te maken te hebben.

13 Februari. Ik hoor, dat ze (mej. Dell en de heer v. d. Berg) naar Rotterdam gebracht zijn.

16 Februari. Gisteravond gevlieg. Er kwam er één brandend in zee neer tussen Hoorn en Schellinkhout en één in zee vlak bij Andijk. Aag Pool zag het brandend in de wolken vliegen en ten slotte in vier stukken in zee vallen. Er zijn 3 lijken van geborgen en in Andijk begraven. Er mochten Andijkers bij zijn; de dominee had iets willen zeggen, maar dat mocht niet.

25 Februari. Er wordt grond afgegraven van het landje aan het begin van het Visserseiland, dat verleden jaar door de Duitsers voor de „productieslag” gebruikt werd. Het gewas, voornamelijk kool, stond er miezerig bij. Nu zijn ze met vele karren met twee paarden, bemand met Italianen, bezig de grond te brengen naar het ABC, het Baadland en de Nieuwe-weg, waar het rond de keten met munitie gegooid wordt.

29 Februari. Er is vandaag geschoten op de boot Enkhuizen-Stavoren; 2 doden. We horen, dat er gisteren twee bommen gegooid zijn, één voor en één achter de boot; men beschouwt dit nu als een waarschuwing. Het was de boot van

half één op weg naar Enkhuizen. De dienst is nu gestaakt, zoals aan het station vermeld staat.

Ik kocht vandaag 2 „zwarte” sinaasappelen, 50 cent per stuk. We deelden er één! Heerlijk, in een paar jaar niet geproefd.

7 Maart. Er zijn, hier in de stad, vele mannelijke personen opgeroepen, die moeten graven. De kabels van de automatische telefoon worden weer opgegraven.

15 Maart. Het graven gaat nog steeds door, d.w.z. het is misschien nu afgelopen, want ze zijn nu voor ons huis bezig geweest en vorderen vandaag tot aan de telefoon-centrale. Het is alweer dichtgegooid ook. Allerlei burgers zie je graven, bijv. C. Kroon, kaaskoper en voorzitter van de Kamer van Koophandel. Nu was eerst zijn zoon opgeroepen, die hier altijd nog rond liep. Waar hij nu is weet ik niet, dat vraag je tegenwoordig niet, maar nu graaft papa; verder A. Oortman Gerlings, dan winkeliers, een caféhouder enz. Vanmorgen was er weer zwaar gevlieg en er werd geschoten (wat ik niet gehoord heb), maar bij onze burens is een gat in het dak geschoten, de kogel lag in de goot. Op meer plaatsen, hier in onze buurt, zijn kogels neergekomen en in de Ramen, vlak bij de Turfhaven, kwam een stuk van een uitlaatpijp of iets dergelijks naar beneden.

20 Maart. De NSB heeft hier een zeer heldhaftige daad gedaan. Ze nam een jongen uit de 5e klas RHBS, André Volten uit Andijk, mee naar het kringhuis en knipten ze hem zijn haren af; hij had nl. nogal lang haar, als uiterlijk teken van zijn artistieke neigingen! Dat waren communistische haren, zeiden ze, dat past niet tegenwoordig. Het was een kwajongensstreek van jeugdige NSB-ers.

27 Maart. Er is weer eens iemand gevangen genomen. Joustra, een ambtenaar bij de Waterstaat. Een ander vierde zijn 25-jarig jubileum en er was 's morgens een feestje op het kantoor. De heren hadden papieren mutsen op en zo zijn ze over straat gegaan en langs het Stadhuis. Op een paar van de mutsen zat wat oranje! Ze werden op het matje geroepen, het was een demonstratie en of ze al zeiden, dat ze er niets mee bedoeld hadden, dat hielp niet. Maar ze hoorden er eerst niets meer van, totdat Joustra een oproep kreeg Zaterdag in de Euterpestraat in Amsterdam te verschijnen. Hij is er heengegaan en niet teruggekomen.

30 Maart. De graverij is afgelopen, ze waren tot Avenhorn gekomen en dat heeft het nu overgenomen. Ze hebben een daverende eindtuig gehouden in twee kroegen — in ieder denk ik 30 man, want er waren er 60.

Een dag of 14 geleden werd door 2 officieren de Maria-toren gevorderd. Mijn man kreeg een boodschap als voorzitter van Oud-Hoorn. Toen hij op het Stadhuis kwam, hadden ze daar al een verordening opgediept over het sparen van historische gebouwen.

Dat is nu de Burgemeester voorgelegd, die toen naar de Ortskommandant gegaan is en het bleek, dat die er niets van wist. Het ging dus niet door. Mijn man heeft direct aan Dr. Kalf geschreven, de directeur van de kunstbescherming, en hij kreeg dadelijk een papier, waar in het Hollands en Duits op staat, dat de toren als oudheidkundig gebouw niet voor militaire doeleinden gebruikt mag worden. En nu vandaag kreeg hij er nog een brief overheen, een Duitse, waarin met klem gewezen wordt op het belang van de toren en die door Dr. Kalf en een Duitser ondertekend is. Als nu het papier dat aan de deur hangt (mijn man heeft het laten fotograferen en het origineel bewaard) keurig ingelijst met dik spiegelglas er voor, niet helpt, dan kan hij het origineel laten lezen.

1 April. Dit kwam vandaag klaar. Je kunt nu maar tot de toren lopen, verder is het weggetje langs de gracht met prikkeldraad afgesloten tot de vogelkooi. De gehele berm aan de waterkant zit vol loopgraven. Dat rijden met grond is nu afgelopen, alle huisjes zitten tot aan het dak er in. Het is hier nog vol wagentjes en er zijn een massa paarden; wij moeten die maar te eten geven. Met de groente is het helemaal mis, je kunt bijna niets krijgen. Spinazie is er en zwarte lof. In de steden is het natuurlijk veel erger. Ik krijg nu weer 2 maal per week een fles melk, gelukkig.

Ze halen de keien en klinkers, die op het gemeenteterrein, het zgn. keienerf, liggen, weg; alles stelen ze mee.

Ik heb nog nooit opgeschreven, dat ik onlangs voor f 3,60 taai-taai naar Haarlem stuurde, ik deed dat al eerder, voor bonnen van de dames waar mijn moeder mee in hetzelfde tehuis woont en deze keer kwam het niet over. Er wordt veel gestolen.

3 April. Er moeten vele lieden graven enz. mr. Spandau, mr. Buiskool, de heer Loots, tandarts, enz. Ze moeten werken in Schoorldam, boomstammen naast elkaar zetten en daar eerst een put voor graven. Ze gaan 's morgens met de eerste trein naar Alkmaar, met het trammetje naar Warmenhuizen, drie kwartier lopen naar Schoorldam; 's avonds kwart voor acht hier weer terug.

9 April. Donderdag voor de Goede Vrijdag zijn de leraren van de RHBS en de onderwijzers opgeroepen voor hetzelfde doel.

15 April. De werkers moeten nu in barakken slapen. Ze moesten de kribben nog timmeren, en er was stro voor en ze kregen één deken; sommigen trokken over hun kleren de winterjas nog aan. Wie onder ligt krijgt al het stof van boven op zich, omdat het stro er zomaar in ligt. Met Pasen kocht mijn man voor ons ieder een ei à f 1,30 per stuk.

17 April. Zaterdag is de Burgemeester geïnstalleerd. Er kwamen NSB-ers en een troep landwacht met geweren. Bij de kapper Schneiders op de Turfhaven werd een onderduiker gepakt; de kapper werd zelf ook meegenomen. Doordat de NSB-ers bezet waren vandaag, moesten 2 goede agenten deze lieden en een boef naar Amsterdam brengen. De boef sprong onderweg uit de trein. Een agent trok aan de noordrem en zette hem na, zodat de trein verder ging met één agent en de beide anderen. Deze zijn niet op hun bestemming in Amsterdam aangekomen, ze zijn gedrost en ondergedoken! Ook de vrouw van de agent is weg en nog dezelfde middag is zijn huis leeg gemaakt door de burens, dat is tegenwoordig de methode.

8 Mei. We krijgen hier 30 man landwacht, of eigenlijk zijn ze er al. Verleden Maandag, 1 Mei, moest de heer Van Berkel, die met enige klassen van zijn lagere school in het burgemeestershuis zat, er uit wezen, het werd in orde gemaakt voor de landwacht. Ze zijn er nog niet in, het wordt in orde gemaakt. Van Berkel komt nu met twee klassen in het koor van de Noorderkerk. Dat kan ook maar niet ineens, er stond nl. een groot orgel uit een kerk te Den Helder, die afgebroken is. En de eerste klasse komt in een lokaal in de Amsterdamsche Bank op de Roode Steen.

Er liggen landmijnen in de terreinen langs de Nieuweweg, dus in een gedeelte van de boomgaard van Oortman Gerlings en in het land daar naast. In dat land staat aan de zijde van de Holeweg een bord met „Minen Todesgefahr“, een doodskop en dan in het Hollands: „Mijnen, levensgevaarlijk“. Ook in het land aan andere kant van de Nieuweweg, het bord staat ook daar aan de kant van het Bullepaadje.

13 Mei. De landwacht is voor een deel in het huis getrokken, ze waren bij burgers ingekwartierd en zijn dat blijkbaar gedeeltelijk nog.

Gisternacht werden we ±1 uur wakker van gedreun, we hoorden geen vliegen, het zal wel scheepsgeschut geweest zijn. Vanmiddag trokken er ook weer vliegtuigen over. Het was van de week nogal rustig geweest.

Bij lieden waar de man ondergedoken is, omdat ze niet voor de weermacht willen werken, worden mensen ingekwartierd, bijv. bij het jonge mevrouwje Peetoom (man vliegenier, dook onder toen hij graven moest) is een landwacht ingekwartierd en nu heeft ze aanzegging gekregen, dat er een gezin komt, terwijl ze een meneer van het Proefstation krijgen zou, die geen huis kan krijgen. De meneer van het Proefstation maakte er werk van bij het evacuatiebureau, zodat nu de vraag is wie het winnen zal.

21 Mei. De landwacht is nu geheel in het burgemeestershuis; ze worden algemeen „Jan Hagel“ genoemd, ze hebben nl. dubbelloops jachtgeweren en schieten met hagel. Ze schijnen speciaal op onderduikers te jagen. Eergister stonden ze in de buurt van het station en vroegen naar persoonsbewijzen.

29 Mei, 2e Pinksterdag. Prachtig weer, er wordt beide Pinksterdagen ontzettend gevlogen. Honderden machines gaan er over; er werd nog geschoten ook.

Vóór het burgemeestershuis staat nu een landwacht op wacht. Mevrouw De Visser moet nu uit het tuinhuis. Ze hebben dat nodig om de goederen, die ze in beslag nemen, op te bergen. Verleden week kwamen er al 3 schapen in de tuin, die binnen een paar dagen de gehele tuin kaalgegeten hebben. Ze stonden 's nachts te blaten voor het open slaapkamerraam van mevrouw De Visser en vraten een stuk van het gordijn op, dat naar buiten waaide.

2 Juni. De gevolgen van de aanwezigheid van de landwacht zijn vreselijk. Er werd eerst een landwacht vermoord in Avenhorn, ze kwamen een onderduiker arresteren. De va-

Rij geduldig wachtende mensen op de Gedempte Turfhaven (1944).

der, een tuinder, was er bij, had net een koolmes bij zich en sneed de landwacht pardoes de nek af; vader en zoon zijn doodgeschoten, zo verteld wordt. In Zuidermeer, dicht bij Bobeldijk, is ook een schietpartij geweest, landwacht dood en een boer dood. 's Nachts 31 Mei zijn in Blokker twee landwachters doodgeschoten door een aantal lieden van een geheime organisatie. Een van deze is bij de schietpartij ook gedood. Voorts werd een NSB-er uit Blokker, die dienst moest doen als hulp bij de landwacht, in zijn been geschoten. Hij ligt in het ziekenhuis. Het antwoord op de vermoording van de landwachter is geweest, dat vannacht Dr. Wytema in Westwoud doodgeschoten is. Er werd gebeld, mevrouw had uit het raam gekeken, ze zeiden hier is een patiënt en toen mevrouw vroeg waar hij dan was, kwam er iemand hulpbehoevend uit de auto strompelen. De heer Wytema ging naar beneden, zijn vrouw hoorde een schot en een klap van de deur. Ze vloog naar beneden en vond hem dood in de gang liggen. Een slechter manier van doen is niet denkbaar. Het andere slachtoffer is een zekere Nierop uit Berkhout, iemand, die zich nooit ergens mee bemoeide; er wordt dan ook met stelligheid beweerd, dat ze een paar huizen verder moesten zijn. De koppen van de iepen op de Noorderveemarkt worden er uitgezaagd op last van de weermacht, omdat er meer zicht moet zijn voor het geschut, dat op de treinen staat. Ze worden tot pl.m. huishoogte afgezaagd. Ook de beuken aan de ingang van de begraafplaats moeten er aan geloven. De rest van de bomen moet blijven staan, daaronder staan de wagentjes (nl. op de Veemarkt).

Er wordt weer ontzettend op treinen geschoten, het begon met Pinkster al. Ook weer ettelijke keren bij de Heer-Hugowaard, nl. op de locomotief van de Helderse trein.

7 Juni. De invasie in Frankrijk is dus begonnen. Hier zijn zenuwachtige mensen, vooral door de waarschuwing van de Engelse radio, dat in ons land op een diepte van 35 km. uit de kust de spoorlijnen gebombardeerd zullen worden. Een bewoner van onze buurt is vanavond met zijn gezin, met de bus, naar Wognum gegaan om daar bij iemand te overnachten.

8 Juni. Hij is weer bekomen van de schrik en blijft weer thuis. Er worden kuilen in de grond gegraven in het plantsoen voor het station, onder de meidoorns is het vol. Aan de weg naar Blokker maken ze ze ook, ruim een meter diep.

Aan het Keern en de Berkhouterweg waren al enkele van die dingen, ook een paar van beton. De vernieling van de bomen schiet nog niet hard op. Op de Noorderveemarkt de iepen het dichtsbij de Westersingel, waar ze ook met een paar begonnen zijn. De beuken op de begraafplaats zijn nog intact.

9 Juni. De gatengraverij neemt steeds toe, voor ons huis (Noorderplantsoen) helemaal in de rand van het gras en langs de paden zover als het plantsoen reikt. Het gebeurt door Hollandse werklieden en een Duitser geeft aanwijzingen waar ze moeten graven. Mijn man vroeg hem waarvoor het was. Hij had „keine Ahnung” zei hij.

10 Juni. Gisteravond grote commotie in de stad, de Duitsers zijn voor het grootste deel vertrokken, ook de Italianen met de wagentjes. Een paar wagentjes zijn achtergebleven. Er werd minstens gedacht, dat er invasie was. Waar de soldaten heen zijn weten we niet; de wagentjes staan in het boerenland, Bobeldijk enz. Wat dat moet weten we niet. Op verschillende plaatsen staan Duitsers met geladen geweren op wacht, bij het Missiehuis, bij het stationemplacement en bij het postkantoor.

13 Juni. In de verte zwaar geschiet vannacht en daarna raasden vliegtuigen over gedurende een half uur.

16 Juni. Het schijnt hier toch ambulance te blijven. De borden zijn veranderd. Het hospitaal in Heiloo is opgeheven, zeker te dicht bij de kust. Er zijn hier gewonden heengebracht, naar het St. Jansgasthuis. Er staan nu borden met „Krankensammelstelle” en dat gaat naar de RHBS. Dan borden met „Zum Hafen”, „Zum Bahnhof”, „Abmarschweg” en „Zur Ausweiche”. De Spaanse ruiters bij het Parkhotel zijn weg; er wordt nog meer prikkeldraad opgerold en dat wordt naar Grosthuisen gebracht. Het prikkeldraad langs de Vest, dat bij de Maria-toren begon tot voorbij de vogelkooi, is ook verdwenen; de vaten benzine, die daar onder de grond bewaard werden, zijn weg.

Er staat ook een bordje bij de gaten in het plantsoen voor het station, waarop staat: „Deckungslöcher”.

22 Juni. Gistermiddag is de heer J. D. Poll, directeur van de RHBS, gevangen genomen door de Sicherheitspolizei en per auto naar Amsterdam meegenomen.

(Wordt vervolgd)